

**ΑΝΩΤΑΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΕΙΡΑΙΑ-ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟΥ
ΤΟΜΕΑ**

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Πτυχιακή Εργασία

**Τίτλος Εργασίας: « Η Γεωστρατηγική συγκυρία του
Αιγαίου στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής »**

Φοιτητής

Πετμέζης Γεώργιος , Α.Μ. 668

Επιβλέπων

Μυλωνόπουλος Δημήτριος

Ημερομηνία υποβολής : Οκτώβριος 2017

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας μου συνέβαλαν αρκετοί άνθρωποι τους οποίους οφείλω να ευχαριστήσω, αφού η βοήθεια τους οδήγησε στην ποιοτικότερη παρουσίαση του θέματος.

Καταρχάς η συμβολή του επιβλέποντα καθηγητή υπήρξε καθοριστική στην ολοκλήρωση της πτυχιακής μου εργασίας. Οι καίριες υποδείξεις του και η κριτική τόσο στο κείμενο όσο και στην ανάλυση οδήγησαν στο βέλτιστο αποτέλεσμα.

Επίσης, μέσα από την καρδιά μου, θα θέλω να ευχαριστήσω την οικογένεια μου για την αμέριστη συμπαράσταση και ενθάρρυνση που μου προσέφεραν όλα αυτά τα χρόνια για την επιτυχή ολοκλήρωση των σπουδών μου.

Τέλος, ένα ευχαριστώ στους φίλους μου που συμμερίστηκαν την αγωνία μου και στήριξαν κάθε βήμα μου έως την επιτυχή εκπόνηση αυτής της εργασίας.

Με εκτίμηση,

Γεώργιος Πετιμέζης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα Πτυχιακή Εργασία, πραγματεύεται το θέμα «*Η Γεωστρατηγική συγκυρία του Αιγαίου στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής*». Αρχικά, παρουσιάζονται βασικά στοιχεία για το Αιγαίο Πέλαγος, όπως είναι το φυσικό περιβάλλον, το πολιτισμικό περιβάλλον καθώς και το οικονομικό περιβάλλον. Στην συνέχεια, γίνεται μια ιστορική ανασκόπηση της ιστορίας των νησιών που βρίσκονται στο Αιγαίο Πέλαγος, σε δύο φάσεις από την αρχαιότητα μέχρι το 1830, και από το 1830, μέχρι σήμερα. Έπειτα, γίνεται μια αναφορά στον παράγοντα της ασφάλειας και κατά πόσο αποτελεί παράγοντα σταθερότητας για τον τουρισμό.

Ακολούθως, στο κεφάλαιο 4^ο γίνεται μια εκτενή αναφορά στο μεταναστευτικό-προσφυγικό και αναφέρονται η προσφυγική κρίση στην Ευρώπη, οι μεταναστευτικές ροές προς τα νησιά του Αιγαίου, όπως και επιπτώσεις της μεταναστευτικής κρίσης για τις περιοχές υποδοχής. Έπειτα, γίνεται πλήρη ανάλυση της έννοιας του τουρισμού, όπου αποτυπώνονται οι μορφές του τουρισμού, η συμβολή του τουρισμού στην ανάπτυξη καθώς επιχειρείται επίσης μια συσχέτιση του τουρισμού με τη βιώσιμη ανάπτυξη. Στο τελευταίο κεφάλαιο, γίνεται μια αναφορά στον τουρισμό στο Αιγαίο, όπου αφού αποτυπώνεται η υφιστάμενη κατάσταση, παρουσιάζονται οι εναλλακτικές επιλογές τουρισμού στο Αιγαίο, όπως επίσης αναφέρεται η συμβολή του τουρισμού στην τοπική οικονομία.

Λέξεις κλειδιά: Τουρισμός, Γεωστρατηγική, Αιγαίο Πέλαγος

ABSTRACT

This Diploma Thesis deals with the subject "The Geostrategic Context of the Aegean in the Tourism Development of the Region". Initially, we presented the key facts about the Aegean Sea, such as the natural environment, the cultural environment, as well as the economic environment. Then, there was a historical review of the history of the islands in the Aegean Sea, in two phases from antiquity until 1830, and from 1830 until today. Then, we made a reference to the factor of safety and whether it is a factor of stability for tourism.

Subsequently, chapter four gives an extensive reference to immigration-refugee and refers to the refugee crisis in Europe, the migratory flows to the Aegean islands, as well as the impact of immigration crisis on the host regions. Then, we made a comprehensive analysis in the concept of tourism, where the forms of tourism, the contribution of tourism in development, as well as the association of tourism with sustainable development, are reflected. Then, in the last chapter, we made a reference to tourism in the Aegean, where the current situation was presented, the alternative options in the Aegean was presented, as well the contribution of tourism to local development.

Keywords: Tourism, Geostrategic, Aegean Sea

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	1
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	2
ABSTRACT	3
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	6
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	7
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Αιγαίο Πέλαγος	10
1.1 Αιγαίο Πέλαγος	10
1.2 Φυσικό Περιβάλλον	11
1.3 Πολιτισμικό Περιβάλλον	13
1.4 Οικονομικό Περιβάλλον	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ιστορία του Αιγαίου Πελάγους	18
2.1 Η περίοδος από την αρχαιότητα έως το 1830	18
2.2 Η σύγχρονη περίοδος 1830-2017.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ασφάλεια ως σταθεροποιητικός παράγοντας για την ανάπτυξη του τουρισμού	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΜΜΕ-Μεταναστευτικό	26
4.1 Ιστορική αναδρομή –Ελλάδα	26
4.2 Προσφυγική και μεταναστευτική κρίση στην Ευρώπη	27
4.3 Μεταναστευτικές ροές στα νησιά του Αιγαίου	30
4.4 Επιπτώσεις μεταναστευτικής κρίσης για τις περιοχές υποδοχής.....	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Ο τουρισμός.....	40
5.1 Έννοια	40
5.2 Ιστορική αναδρομή τουρισμού	42
5.3 Μορφές τουρισμού	44
5.3.1 Ειδικές μορφές τουρισμού	47
5.4 Συμβολή του τουρισμού στην ανάπτυξη	49
5.5 Τουρισμός και βιώσιμη ανάπτυξη	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Ο τουρισμός στο Αιγαίο.....	53
6.1 Αποτύπωση υφιστάμενης κατάστασης.....	53
6.2 Μορφές τουρισμού στο Αιγαίο	54
6.3 Συμβολή του τουρισμού στην τοπική οικονομία του Αιγαίου	56

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	57
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	59

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1: Ποσοστιαία συμμετοχή των Π.Ε. Δωδεκανήσου και Κυκλάδων στο Α.Ε.Π. της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου 2002-2010	16
Διάγραμμα 2: Ροές προσφύγων και μεταναστών μέσω της μεσογείου προς την Ελλάδα	31
Διάγραμμα 3: Οι κύριες εθνικότητες προσφύγων μεταναστών που ήρθαν στην Ελλάδα δια θαλάσσης από 1/1/2017	32
Διάγραμμα 4: Δείκτης συνολικής ροής προσφύγων και μεταναστών, πρώτο οκτάμηνο 2015, ως προς το συνολικό πληθυσμό του νησιού	33

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Κυριότερες μεταναστευτικές οδοί προς την Ε.Ε.	29
Εικόνα 2: Αφίξεις και θάνατοι στα σύνορα της Ε.Ε. στη Μεσόγειο (1-1-2015 έως 3-11-2015)	29

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Αριθμός προσφύγων μεταναστών που έρχονται στην Ελλάδα ανά μήνα..... 31

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι γεγονός, ότι τα τελευταία χρόνια συμβαίνουν διαρκώς αλλαγές στην ανθρωπότητα, που επιδρούν και στις ζωές όλων μας. Η φυσική μας θέση, η ιδιαίτερα μεγάλη βιοποικιλότητα, η ανάπτυξη πλέον σύγχρονων υποδομών συνιστούν συγκριτικά πλεονεκτήματα για την ανάπτυξη του τουρισμού στον ελλαδικό χώρο. Στις Περιφέρειες Βορείου Αιγαίου αλλά και Νοτίου Αιγαίου, η δραστηριότητα του τουρισμού είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένη, με αποτέλεσμα να είναι ιδιαίτερα σημαντική η συμβολή του, τόσο για την απασχόληση όσο και ευρύτερα για την οικονομία. Διαρκώς ακόμα και μέσα στη κρίση αυξάνεται το ποσοστό των εργαζόμενων στον τουρισμό, ενώ υπάρχει συνεχώς ενδιαφέρον από όλο και περισσότερο κόσμο για να επισκεφτεί την χώρα και κυρίως αυτές τις δύο Περιφέρειες.

Από την άλλη, η ενίσχυση των προσφυγικών ροών, που οξύνθηκαν το 2015, οδήγησε σε ασφυκτικές καταστάσεις στα νησιά, όπου μπορούν με δυσκολία σε μερικούς οικισμούς να ζήσουν αξιοπρεπώς οι πρόσφυγες, με αποτέλεσμα να υπάρχουν διαρκώς αναταραχές. Η έλλειψη υποδομών για την αναγκαία φροντίδα και περιποίηση, η κάκιστης ποιότητα υποδομές, η φέρουσα ικανότητα των νησιών, οι απαιτήσεις σε προσωπικό, οι απαιτήσεις σε χώρους, οι οποίοι δύσκολα έως καθόλου υπάρχουν, οι απαιτήσεις σε υγειονομικές υποδομές είναι μερικά μόνο από τα χαρακτηριστικά των νησιών.

Εξαιτίας της περιορισμένης χωρητικότητας των υποδομών που στεγάζουν τους πρόσφυγες, αναγκάζονται να στεγάζονται ο ένας πάνω στον άλλο, κυριολεκτικά, κάτι που αργά ή γρήγορα θα οδηγήσει στην αύξηση της μικροεγκληματικότητας καθώς και στην περαιτέρω επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης τους.

Στην παρούσα εργασία, επιχειρείται μια σύνδεση της ανάπτυξης του τουριστικού κλάδου, με τα νέα δυναμικά δεδομένα που διαμορφώνονται πάνω στο ζήτημα του προσφυγικού, ενώ διατυπώνεται ως συμπέρασμα η άμεση λήψη ουσιαστικών μέτρων, έτσι ώστε να μπορέσει να μην μειωθεί η οικονομική δυναμική του τουρισμού, εξαιτίας των προσφυγικών ροών, αλλά και από την άλλη να υπάρχει σεβασμός στους πρόσφυγες και στις συνθήκες διαβίωσης τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Αιγαίο Πέλαγος

1.1 Αιγαίο Πέλαγος

Το Αιγαίο Πέλαγος είναι η θάλασσα που περικλείεται μεταξύ των ακτών της ηπειρωτικής Ελλάδας, των ακτών της Μικράς Ασίας και της Κρήτης. Πρόκειται για μια κλειστή θάλασσα, όπου νότια της Πελοποννήσου επικοινωνεί με το Ιόνιο Πέλαγος, ανατολικά και δυτικά με το Λιβυκό Πέλαγος. Στο βορειανατολικό άκρο του, το Πέλαγος συνδέεται με το Στενό των Δαρδανελίων, με τη Θάλασσα της Προποντίδας καθώς και με τον Εύξεινο Πόντο. Από ανατολικά προς δυτικά, τα νότια όρια του Αιγαίου Πελάγους, είναι τα ακρωτήριο Μαρμαρίς στη νοτιοδυτική Μικρά Ασία μέχρι τα ακρωτήρια της Ρόδου Μύλοι στο βόρειο σημείο και Πρασονήσι στο νότιο και από εκεί στην Κάρπαθο, την Κάσο και το ανατολικότερο σημείο της Κρήτης, το ακρωτήριο Πλάκα. Από το βορειότερο σημείο της Κρήτης, το όριο είναι το ακρωτήριο Αριογραμβούσα, ως τα νησιά Αντικύθηρα, Κύθηρα και Ελαφώνησος, που βρίσκονται στο Λακωνικό Κόλπο, νότια της Πελοποννήσου. Η συνολική έκταση του Αιγαίου Πελάγους, ξεπερνά τα 250.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα, ενώ στις βόρειες ακτές της Μακεδονίας και της Θράκης βρίσκονται οι εκβολές των ποταμών Αξιός, Στρυμόνας και Έβρος, σχηματίζοντας τους κατάλληλους κόλπους. Χαρακτηριστικό του Αιγαίου Πελάγους, είναι ο μεγάλος αριθμός χερσονήσων που σχηματίζονται, όπως οι κόλποι και οι όρμοι. (Greek Voyager , 2017) Ο συνολικός αριθμός των νησιών του Αιγαίου συμπεριλαμβάνοντας και τις βραχονησίδες, ξεπερνά τις 7.500 και συγκεκριμένα 7.528, ενώ το 90% από αυτά τα νησιά είναι μικρότερα από 10 τετραγωνικά χιλιόμετρα, με την έκταση της Ρόδου και της Λέσβου μόνο να υπερβαίνει τα 1.000 τετρ. χλμ. (Ζωγράφου, Καλεβρά, Κορακάκη, Κορδοπάτης, Λιαρικός, & Μαραγκού, 2012)

Η περιοχή του Αιγαίου Πελάγους, διαρθρώνεται σε δύο περιφέρειες, την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου και την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου. Η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου αποτελείται από την Περιφερειακή Ενότητα Λέσβου, την Περιφερειακή Ενότητα Χίου και την Περιφερειακή Ενότητα Σάμου, ενώ αποτελείται συνολικά από εννέα νησιά. Ειδικότερα, στην Περιφερειακή Ενότητα Λέσβου εντάσσονται τα νησιά Λέσβος, Λήμνος και Άγιος Ευστράτιος. Στην Περιφερειακή Ενότητα Χίου, ανήκουν τα νησιά Χίος, Οινούσες και Ψαρά. Τέλος, στην

Περιφερειακή Ενότητα Σάμου εντάσσονται τα νησιά Σάμος, Ικαρία και Φούρνοι. (Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, 2009)

Στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, περιλαμβάνονται οι Περιφερειακές Ενότητες Άνδρου, Θήρας, Καλύμνου, Καρπάθου, Κέας-Κύθνου, Κω, Μήλου, Μυκόνου, Νάξου, Πάρου, Ρόδου, Σύρου και Τήνου. Στην Περιφερειακή Ενότητα Άνδρου, εντάσσεται το νησί της Άνδρου, στην Π.Ε. Θήρας, η Ανάφη, η Θήρα, η Ίος, η Σίκινος και η Φολέγανδρος, στην Π.Ε. Καλύμνου, το Αγαθονήσι, η Αστυπάλεια, η Κάλυμνος, οι Λειψοί, η Λέρος και η Πάτμος, στην Π.Ε. Καρπάθου, η Κάρπαθος και η Κάσος, στην Π.Ε. Κέας-Κύθνου, η Κέα και η Κύθνος, στην Π.Ε. της Κω, η Κως και η Νίσυρος, στην Π.Ε. Μήλου, η Κίμωλος, η Μήλος, η Σέριφος καθώς και η Σίφνος, στην Π.Ε. Μυκόνου, το νησί της Μυκόνου, στην Π.Ε. Νάξου η Αμοργός και η Νάξος, στην Π.Ε. Πάρου, η Αντίπαρος και η Πάρος, στην Π.Ε. Ρόδου, η Μεγίστη, η Ρόδος, η Σύμη, η Τήλος και η Χάλκη. Στην Π.Ε. Σύρου η Σύρος και στην Π.Ε. Τήνου, το νησί της Τήνου. (Υπουργείο Εσωτερικών, 2017)

1.2 Φυσικό Περιβάλλον

Αναμφίβολα, τα νησιά του Αιγαίου Πελάγους, συνιστούν εκτάσεις που είναι αποκομμένες από την ηπειρωτική χώρα, ενώ επικρατούν σ' αυτά διαφορετικές κλιματικές συνθήκες, διαφορετικό φυσικό περιβάλλον, όπως επίσης αναπτύσσονται διαφορετικές ανθρώπινες δραστηριότητες. Το κάθε νησί του Αιγαίου Πελάγους, έχει τα δικά του ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ως προς το φυσικό περιβάλλον, τα οποία μπορούν να χαρακτηριστούν ως μοναδικά. Έτσι, τα νησιά αυτά έχουν σημαντικό ποσοστό της ελληνικής βιοποικιλότητας, με έναν αρκετά σημαντικό αριθμό ενδημικών φυτών και ζώων. Πολλά από τα είδη που συναντάμε στα νησιά, δεν συναντούνται στην υπόλοιπη Ευρώπη, ενώ χαρακτηριστικό των νησιών είναι ότι δεν υπάρχουν μεγάλα θηλαστικά, με εξαίρεση τα τσακάλια της Σάμου και τα πλατόνια που συναντά κανείς στη Ρόδο. Από τα πιο μικρά θηλαστικά, όπως είναι τα κουνάβια, οι λαγοί, οι νυφίτσες και οι νυχτερίδες, μπορούμε να τα συναντήσουμε σε αρκετά νησιά. Επίσης, άλλα σημαντικά είδη ζώων είναι η γαλιά της Λέσβου, πρόκειται για ένα είδος σκίουρου που δεν συναντάται κάπου αλλού στον ελλαδικό χώρο, ενώ στα νησιά Κίμωλος, Κάρπαθος και Κάσος συναντάει κανείς μεσογειακές φώκιες, οι

οποίες βρίσκονται σε κίνδυνο. (Ζωγράφου, Καλεβρά, Κορακάκη, Κορδοπάτης, Λιαρικός, & Μαραγκού, 2012)

Ιδιαίτερα αξιόλογη, μπορεί να χαρακτηριστεί η ορνιθοπανίδα που συναντάται στην περιοχή του Αιγαίου Πελάγους, η οποία σχετίζεται με τον μεγάλο αριθμό ενδιαιτημάτων που συναντά κανείς στα νησιά και τις βραχονησίδες του Αιγαίου. Ένα από τα πιο γνωστά είδη της ορνιθοπανίδας του Αιγαίου, είναι ο μαυροπετρίτης, που σχηματίζει αποικίες σε βραχώδεις περιοχές. Μερικά ακόμα προστατευμένα θαλασσοπούλια, είναι ο αιγαιόγλαρος, ο σπιαζετός καθώς και αετογερακίνα, ενώ ιδιαίτερα μεγάλος είναι ο αριθμός της ορνιθοπανίδας της Λέσβου, που αριθμεί 320 είδη, όπως και της Λήμνου που ξεπερνά τα 250 είδη.

Όσον αφορά, τη βλάστηση που κυριαρχεί στα νησιά του Αιγαίου, τα σημαντικότερα είναι τα φρύγανα, με τα βασικότερα είδη να είναι οι λαδανιές, οι αστοιβές και τα αρωματικά φυτά. Επίσης, συναντάται η μακκία βλάστηση, με τα κυριότερα είδη να είναι το πουρνάρι, τα σχίνα, η χαρουπιά, η αγριελιά, όπως και τα δάση που αποτελούνται από τραχεία πεύκη και κυπαρίσσια. Τα περισσότερα δάση όπως ήταν αναμενόμενο μπορεί να τα συναντήσει κανείς στην Κρήτη, ωστόσο υπάρχουν και στα Δωδεκάνησα, όπως και ο φοίνικας του Θεόφραστου, που συναντάται στην Κάρπαθο, τη Χάλκη και τη Νίσυρο, ενώ αυτοφυή δάση από οριζοντιόκλαδα καθώς και αιωνόβια κυπαρίσσια, μπορεί κανείς να συναντήσει στην Κω, την Ρόδο και τον Προφήτη Ηλία. Ενδεικτικό, της πλούσιας χλωρίδας της περιοχής του Αιγαίου Πελάγους, είναι το νησί της Λέσβου, όπου ο αριθμός των φυτών που υπάρχουν ξεπερνά τα 1.500 είδη, ενώ σ' αυτά υπάρχουν και κάποια ενδημικά τα οποία κινδυνεύουν με εξαφάνιση.

Στην περιοχή του Αιγαίου Πελάγους, έχουν θεσμοθετηθεί σχεδόν 100 περιοχές Natura 2000, ενώ απαντώνται 128 καταφύγια άγριας ζωής, 3 διατηρητέα μνημεία της Φύσης, όπως είναι το Απολιθωμένο δάσος της Λέσβου, ο Πλάτανος του Ιπποκράτη στην Κω και το φυσικό Δάσος Κυπαρισσιού στον Έμπωνα Ρόδου, ενώ υπάρχει και μια Περιοχή Σύμβασης Βαρκελώνης, όπου πρόκειται για το Απολιθωμένο Δάσος Σίγρι στη Λέσβο. (Ζωγράφου, Καλεβρά, Κορακάκη, Κορδοπάτης, Λιαρικός, & Μαραγκού, 2012)

1.3 Πολιτισμικό Περιβάλλον

Τόσο η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, όσο και η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, διαθέτουν ένα πλούσιο πολιτιστικό περιβάλλον. Ειδικότερα, και τα δύο συμπλέγματα νησιών (Κυκλάδες & Δωδεκάνησα), διαθέτουν τους ακόλουθους πολιτιστικούς πόρους:

- Χώροι και μνημεία της αρχαιότητας. Εδώ συμπεριλαμβάνονται αρχαιολογικοί χώροι, αλλά και μνημεία όπως είναι οι πόλεις, τα ιερά, τα ταφικά μνημεία, που έχουν κατασκευαστεί από τους προϊστορικούς και ιστορικούς χρόνους μέχρι και την εποχή της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Αξιοσημείωτος πολιτιστικός πόρος είναι ο αρχαιολογικός χώρος της Δήλου, που εμπεριέχεται στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO, ενώ ιδιαίτερα γνωστοί πολιτιστικοί χώροι, είναι η προϊστορική πόλη του Ακρωτηρίου της Σαντορίνης, η Ακρόπολη της Λίνδου στη Ρόδο, καθώς και το Ασκληπιείο στην Κω.
- Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά μνημεία. Στην κατηγορία αυτή ως ιδιαίτερης πολιτιστικής αξίας μπορούμε να χαρακτηρίσουμε την Μονή του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου, που βρίσκεται στην Πάτμο, η οποία επίσης εντάσσεται στον Κατάλογο των Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO, ενώ ιδιαίτερα σημαντικές είναι και οι μονές της Παναγίας της Εκανταπυλιανής που βρίσκεται στην Πάρο, αλλά και η Μονή της Χαζοβιώτισσας που βρίσκεται στην Αμοργό.
- Μεσαιωνικά μνημεία ξένης κυριαρχίας. Εδώ συμπεριλαμβάνονται τα μνημεία που χτίστηκαν την περίοδο της Ιπποτοκρατίας στα Δωδεκάνησα, αλλά και την περίοδο της Ενετοκρατίας στην περιοχή των Κυκλάδων. Ως χαρακτηριστικότερο μνημείο αυτής της κατηγορίας μπορεί να χαρακτηριστεί η μεσαιωνική πόλη της Ρόδου, αλλά και η πληθώρα από κάστρα που συναντά κανείς σε μια σειρά από νησιά, όπως είναι η Αστυπάλαια, η Κως, η Χάλκη, το Καστελόριζο κλπ. Από την άλλη, ως δείγμα της Ενετοκρατίας, μπορούμε να χαρακτηρίσουμε τα μνημεία που συναντώνται σε νησιά όπως είναι η Αντίπαρος, η Κέα, η Νάξος αλλά και η Φολέγανδρος.

- Παραδοσιακοί οικισμοί: Στους παραδοσιακούς οικισμούς, μπορούμε να εντάξουμε και τα νεοκλασικά κτίρια αλλά και τα κτίρια της Ιταλοκρατίας. Στην κατηγορία αυτή μπορούμε να διακρίνουμε τους παραδοσιακούς οικισμούς, που συναντάμε σε μεγάλο αριθμό νησιών, τα κτήρια κλασικού ρυθμού, που υπάρχουν κυρίως στην Σύρο και στη Σύμη, αλλά και τα κτίρια που χτίστηκαν επηρεασμένα από το στυλ της Ιταλοκρατίας, όπως είναι στην πόλη της Ρόδου, στο Λακκί της Λέρου κτλ.
- Χώροι βιομηχανικής κληρονομιάς: Εδώ, κατατάσσονται τα έργα που αποτελούν ουσιαστικά κατάλοιπα βιομηχανικής ή τεχνολογικής ανάπτυξης. Ιδιαίτερα αξιόλογα, μπορούν να χαρακτηριστούν τα εργοστάσια που βρίσκονται στη Ρόδο, η πλούσια βιομηχανική κληρονομιά της Ερμούπολης, η ιστορία των μεταλλευμάτων σε Νάξο, Μήλο, Σέριφο και Τήνο.
- Θρησκευτικά προσκυνήματα: Ως θρησκευτικά προσκυνήματα, νοούνται όλες οι εκκλησίες και οι μονές. Χαρακτηριστικά αναφέρονται η Μονή Ταξιάρχη Πανορμίτη στη Σύμη, η Μονή της Χαζοβιώτισσας που βρίσκεται στην Αμοργό, η Παναγία της Τήνου κτλ.
- Μουσεία και διάφορα άλλοι σημαντικοί πολιτιστικοί πόροι: Στην περιοχή της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, υπάρχει πλήθος μουσείων όπως είναι το Αρχαιολογικό της Ρόδου, το Αρχαιολογικό της Δήλου, ενώ ιδιαίτερα αξιόλογα είναι κάποια θεματικά μουσεία όπως είναι το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης που βρίσκεται στην Άνδρο. Επίσης, ιδιαίτερα σημαντικά μπορούν να χαρακτηριστούν τα ηφαίστεια κυρίως της Σαντορίνης αλλά και της Νισύρου, καθώς συνέβαλαν καθοριστικά στη δημιουργία των νησιών και των ιδιαιτεροτήτων που εμφανίζουν. Τέλος, στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός φεστιβάλ που διοργανώνονται κάθε χρόνο, όπως είναι για παράδειγμα το Μεσαιωνικό Φεστιβάλ που λαμβάνει χώρα στην Ρόδο. (Κόνσολα, 2012)

Όσον αφορά την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, διαθέτει και αυτή τη με τη σειρά της πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα, με τα πιο γνωστά πολιτιστικά μνημεία να είναι το Ηραίο, το Ευπαλίνειο Όρυγμα καθώς και η Πολίχνη. Επιπρόσθετα, υπάρχει πολύ σημαντικός αριθμός αρχαιολογικών χώρων, βυζαντινών μνημείων, νεοτέρων

μνημείων αλλά και μουσείων, με τα περισσότερα εξ αυτών να βρίσκονται στο νησί της Λέσβου.

Όσον αφορά τους οικισμούς, υπάρχουν 37 χαρακτηρισμένοι παραδοσιακοί οικισμοί, με τους περισσότερους (27) να βρίσκονται στο νησί της Χίου. Ως ιδιαίτερους πολιτιστικούς πόρους μπορούμε να χαρακτηρίσουμε είτε τα λειτουργούντα είτε τα υπό διαμόρφωση θεματικά μουσεία, όπως είναι το Ναυτικό Μουσείο που βρίσκεται στις Οινούσες, το Μουσείο Μαστίχας Χίου που βρίσκεται στα Καρδάμυλα, καθώς και το Μουσείο Ελιάς που εδρεύει στο Νεοχώρι. Επιπλέον, η γαστρονομία για την περιοχή του Βόρειου Αιγαίου, αποτελεί πολιτιστικό στοιχείο, καθώς στην περιοχή παράγοντα προϊόντα όπως είναι το κρασί στη Σάμο και τη Λήμνο, τυροκομικά στη Λήμνο, αρωματικά φυτά, μέλι καθώς και άλλα προϊόντα σε μικρότερη παραγωγική δύναμη. Τέλος, σημαντικό κομμάτι του πολιτισμού μπορούν να χαρακτηριστούν τα γράμματα και οι τέχνες στην περιοχή του Βορείου Αιγαίου, με εξέχουσα θέση να καταλαμβάνει η μουσική, ενώ πολλά πολιτιστικά γεγονότα υλοποιούνται με την καθοδήγηση και κατεύθυνση του Πανεπιστημίου Αιγαίου. (Πολυτάκη, Ροδοπούλου, & Χατζημιχάλη, 2011)

1.4 Οικονομικό Περιβάλλον

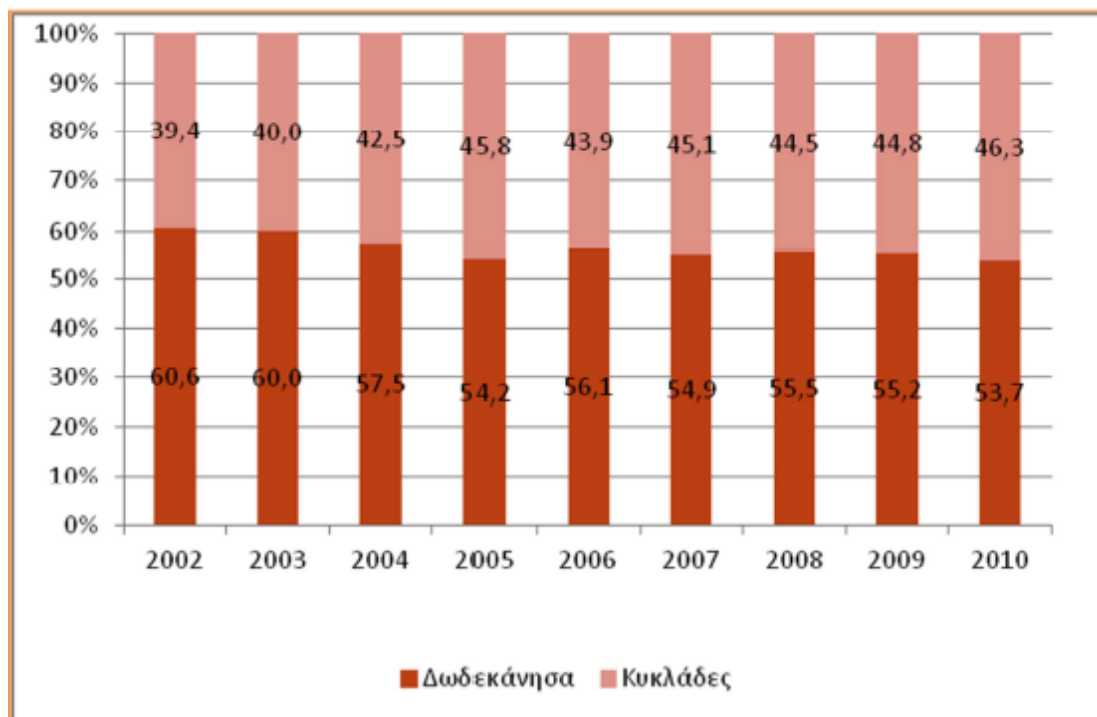
Όσον αφορά το οικονομικό περιβάλλον της περιοχής του Αιγαίου Πελάγους, και εδώ όπως και προηγουμένως, θα γίνει ξεχωριστή αναφορά στις Περιφέρειες. Αρχικά, θα αποτυπωθούν οι σημαντικότεροι δείκτες για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου και στη συνέχεια θα αναλυθούν οι δείκτες για την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.

Η περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, εμφανίζει πολύ θετικές οικονομικές επιδόσεις, όσον αφορά, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, το οποίο προσεγγίζει τις 26.300 ΜΑΔ, αποτελώντας την δεύτερη πιο καλή επίδοση συγκριτικά με τις υπόλοιπες Περιφέρειες της χώρας. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, που παράγεται στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, αντιστοιχεί στο 123% του μέσου κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ελλάδος, ενώ προσεγγίζει το 110% του μέσου ευρωπαϊκού ΑΕΠ. Το 54% του Α.Ε.Π. της Περιφέρειας, παράγεται στην Περιφερειακή Ενότητα Δωδεκανήσου, ενώ το 46% του ΑΕΠ, παράγεται στην Περιφερειακή Ενότητα Κυκλάδων. Η συνεισφορά της Περιφέρειας

Νοτίου Αιγαίου στο συνολικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, κυμαίνεται στο 3,3%, ενώ στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 27, το ποσοστό αυτό είναι 0,06%.

Διάγραμμα 1: Ποσοστιαία συμμετοχή των Π.Ε. Δωδεκανήσου και Κυκλάδων στο Α.Ε.Π. της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου 2002-2010¹

Όσον αφορά την απασχόληση, για το έτος 2012, το ποσοστό απασχόλησης του πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών, άγγιξε το 61,2% στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, συγκριτικά με το 55,3% που ήταν στην Ελλάδα και 68,4% στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 27. Επιπλέον, χαρακτηριστικό της Περιφέρειας είναι τα υψηλά ποσοστά ανεργίας ατόμων ηλικίας 20-64 ετών, το οποίο κυμαίνεται σε υψηλότερα επίπεδα από τα αντίστοιχα ποσοστά σε επίπεδο της Ε.Ε. των 27, ενώ είναι μικρότερο από το ποσοστό της υπόλοιπης χώρας. Ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο διαδραματίζει ο τουρισμός στην απασχόληση και για το λόγο αυτό υπάρχει και μεγάλη εποχικότητα.

Η οικονομία της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου αναπτύσσεται κυρίως βασισμένη στις υπηρεσίες του τριτογενή τομέα, και κυρίως στο τουριστικό κλάδο, ενώ εξέχουσα θέση κατέχουν οι κλάδοι του χονδρικού και λιανικού εμπορίου, των επισκευών οχημάτων και των ειδών οικιακής χρήσης, παρέχοντας ουσιαστικά υποστηρικτικό

¹ Πηγή: Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου-Τελική Έκθεση, Μάρτιος 2015

ρόλο στις τουριστικές υπηρεσίες. Έπειτα, σημαντικό αριθμό απασχολούμενων συγκεντρώνει ο κλάδος δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και οι υπηρεσίες εστίασης ή τα ξενοδοχεία και τα εστιατόρια καθώς και ο κλάδος των κατασκευών, ειδικά την χρονική περίοδο προ κρίσης, αποτελώντας ουσιαστικά και αυτοί τομείς που υποστηρίζουν την τουριστική δραστηριότητα. (Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου , 2015)

Βασικά χαρακτηριστικά της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου αποτελεί ο νησιώτικος χαρακτήρας αλλά και η γεωγραφική της θέση, η οποία συμβάλλει στην περιθωριοποίηση και την αναπτυξιακή υστέρηση που εμφανίζει. Συγκριτικά με το ΑΕΠ της χώρας, η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, συνεισφέρει κατά 1,4% στο συνολικό ΑΕΠ της χώρας. Όσον αφορά τα νησιά που συνθέτουν την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, την σημαντικότερη συνεισφορά στο ΑΕΠ, προσφέρει η Λέσβος, που ξεπερνά το 50%, ακολουθεί η Χίος με ένα ποσοστό κοντά στο 30%, ενώ τελευταία έρχεται η Σάμος, με το ποσοστό της να κυμαίνεται κοντά στο 20%. Κατά το έτος 2009, στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, ο τριτογενής τομέας της οικονομίας συνεισφέρει κατά ένα ποσοστό 83%, ενώ ακολουθούσε ο δευτερογενής τομέας με ένα ποσοστό της τάξεως του 12% και τέλος ο πρωτογενής τομέας συνείσφερε στην οικονομία ένα ποσοστό της τάξεως του 4%.

Σχετικά με την απασχόληση, στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, με στοιχεία του 2011, απασχολείται το 1,6% του ενεργού πληθυσμού της Ελλάδος. Το μεγαλύτερο μέρος του ενεργού πληθυσμού της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου βρίσκεται στη Λέσβο, ενώ ακολουθεί η Χίος και μετά βρίσκεται η Σάμος. Όπως ήταν αναμενόμενο το μεγαλύτερο ποσοστό εργαζομένων, απασχολείται στον τριτογενή τομέα και ειδικότερα στον τομέα του τουρισμού, με ένα ποσοστό που προσεγγίζει το 70%, ενώ ακολουθεί ο δευτερογενής τομέας που πλησιάζει το 15% και τέλος ο πρωτογενής τομέας βρίσκεται και αυτός στο ίδιο περίπου ποσοστό 15%. Τέλος, και εδώ όπως σε όλους τις νησιωτικές περιοχές που έχουν ως βασική απασχόληση τον τουρισμό, υπάρχει αποκλιμάκωση της ανεργίας τους θερινούς μήνες μέσω της απασχόλησης στον τουριστικό κλάδο αλλά και στους κλάδους που υποστηρίζουν την ανάπτυξη των τουριστικών δραστηριοτήτων. (Prisma, Τριανταφυλλίδης, & Μανδύλας, 2012)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ιστορία του Αιγαίου Πελάγους

2.1 Η περίοδος από την αρχαιότητα έως το 1830

Τα νησιά του Αιγαίου Πελάγους, αποτελούν τις κορυφές της αρχαίας Αιγηίδας η οποία βυθίστηκε πριν από εκατομμύρια χρόνια. Το Αιγαίο Πέλαγος, πήρε το όνομα του από τον βασιλιά της Αθήνας Αιγέα. Ο γιος του Αιγέα, ο Θησέας, πήγε στην Κρήτη με στόχο να σκοτώσει τον Μινώταυρο, ενώ υποσχέθηκε στον πατέρα του πως αν γυρίσει νικητής, θα αλλάξει τα πανιά του πλοίου από μαύρα σε άσπρα. Ο Θησέας, παρόλο που σκότωσε τον Μινώταυρο, ξέχασε να αλλάξει τα πανιά, και έτσι ο πατέρας του που τον περίμενε στο Σούνιο, είδε το καράβι με τα μαύρα πανιά και βούτηξε στην θάλασσα με αποτέλεσμα να πνιγεί και έκτοτε το Πέλαγος ονομάστηκε Αιγαίο. Προκειμένου να είναι πιο εύκολη η αποτύπωση σημαντικών ιστορικών γεγονότων, θα εξεταστεί ξεχωριστά η περιοχή των Κυκλάδων, των Δωδεκανήσων αλλά και η περιοχή του Βορείου Αιγαίου.

Αρχικά, για τις Κυκλάδες, αναφορά φαίνεται να γίνεται από τον Ηρόδοτο, τον Θουκυδίδη και τον Στράβωνα, ενώ το όνομα αυτό δόθηκε καθώς τα νησιά αυτά σχημάτιζαν κύκλο. Σύμφωνα με την παράδοση, οι πρώτοι κάτοικοι των Κυκλάδων ήταν οι Κάρρες και οι Φοίνικες, με την αρχαιότερη εγκατάσταση στην περιοχή των Κυκλάδων να χρονολογείται στο 9.000 π.Χ. , σύμφωνα με τον υπαίθριο οικισμό μεσολιθικής εποχής που έχει ανακαλυφθεί στον Κύθνο.

Σημαντική συνεισφορά στην ανθρωπότητα άφησε ο Κυκλαδικός πολιτισμός, που μπορεί να διακριθεί σε τρεις περιόδους την Πρωτοκυκλαδική περίοδο 3200-2000 π.Χ, την Μεσοκυκλαδική περίοδο 2000-1650π.Χ., καθώς και την Υστεροκυκλαδική περίοδο 1650-1100π.Χ., ενώ μπορούμε να πούμε ότι εκείνη την περίοδο αναπτύχθηκε πλούσια καλλιτεχνική δραστηριότητα.

Με την διάλυση της Αθηναϊκής Συμμαχίας, αργότερα, οι Κυκλάδες απέκτησαν την αυτονομία τους, ενώ το 313π.Χ. δημιουργήθηκε το Κοινόν των Νησιωτών, που συνιστά ένα είδος ομοσπονδίας με αρχική έδρα την Δήλο και μετέπειτα την Τήνο.

Τα πρώτα μετααχριστιανικά χρόνια, οι Κυκλάδες είχαν παρακμάσει και ερημωθεί, ενώ χρησιμοποιούνταν ως τόπος εξορίας επιφανών Ρωμαίων. Μόλις ιδρύθηκε η

Κωνσταντινούπολη το 330 μ.Χ. οι Κυκλάδες συνιστούσαν με τα άλλα νησιά του Αιγαίου, επαρχία του Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους. Το 1204, μόλις καταλήφθηκε η Κωνσταντινούπολη από τους Σταυροφόρους, τα νησιά των Κυκλάδων τα κατέλαβαν υπό τη διοίκηση τους οι Ενετοί. Κατά τη διάρκεια αυτών των χρόνων, σημαντικό δημιούργημα της Φραγκοκρατίας ήταν το Δουκάτο της Νάξου, μέχρι το 1566, όπου το κατέλαβε ο τουρκικός στόλος.

Το 1766, οι Τούρκοι κατέλαβαν τις Κυκλάδες, ενώ κάθε νησί, αποτελούσε μια μικρή κοινότητα, την οποία έλεγχαν οι επίτροποι. Τέλος, με τους ρωσοτουρκικούς πολέμους οι κάτοικοι των Κυκλάδων απέκτησαν πολλά προνόμια, τα οποία εκμεταλλεύτηκαν για την περαιτέρω ανάπτυξη του εμπορίου. (Cyclades tour , 2017)

Τα Δωδεκάνησα, ιστορικά πρωτοεμφανίζονται στην αρχαιότητα, με θεούς όπως η Αρτέμιδα και η Λητώ να κατοικούν εκεί, ενώ αργότερα κάτοικοι τους φαίνεται να είναι ιωνικά και δωρικά φύλα, κυρίως στην Ρόδο και στην Κω. Τα αρχαιολογικά ευρήματα που υπάρχουν από τον 14^ο αιώνα π.Χ. , αφορούν κυρίως οικισμούς, και Μυκηναϊκά κάστρα. Λόγω της γεωγραφικής θέσης, καθώς τα Δωδεκάνησα βρίσκονται στο σταυροδρόμι Ανατολής και Δύσης, κατά καιρούς δέχθηκαν επιθέσεις από ξένους κατακτητές, όπως είναι οι Πέρσες, οι Σαρακηνοί, οι Βενετοί, οι Γενουάτες, οι Σταυροφόροι, οι Τούρκοι, είτε Σελτζούκοι είτε Οθωμανοί. Από το 1300μ.Χ.μέχρι το 1522μ.Χ., τα Δωδεκάνησα, ήταν υπό την εξουσία Ιωαννιτών Ιπποτών, γεγονός που άφησε σημαντικό στίγμα στην πόλη της Ρόδου. Το 1522 τα Δωδεκάνησα, καταλήφθηκαν από τους Τούρκους ενώ το 1821, όπως όλη σχεδόν η χώρα, επαναστάτησαν, με αποτέλεσμα να ακολουθήσουν οδυνηρές σφαγές και να συμβεί και το ολοκαύτωμα της Κάσου. (Ομοσπονδία Δωδεκανήσιακών Σωματείων Αθηνών-Πειραιώς , 2016)

Η Λέσβος, αναφέρεται από την εποχή της Μυθολογίας, ενώ έξι αρχαίες πόλεις φαίνεται να υπάρχουν στη Λέσβο, κάτι που πιστοποιείται τόσο από αρχαιολογική έρευνα, αλλά και από σχετική αναφορά που κάνει ο Ηρόδοτος. Κατά τη διάρκεια του 12^{ου} αιώνα π.Χ. εγκαθίστανται στο νησί της Λέσβου οι Αιολείς, οι οποίοι όμως ενσωματώθηκαν με τον ντόπιο πληθυσμό, με τους Αιολείς ουσιαστικά να τους δίνουν τη γλώσσα και τον πολιτισμό τους. Η αρχαία κοινωνία της Λέσβου, ήταν μια περιοχή όπου υπήρχε μεγάλη δημιουργικότητα σε όλους τους τομείς, όπως οι επιστήμες, η μουσική κτλ. Κατά τη διάρκεια της ρωμαϊκής και ελληνιστικής περιόδου, το νησί της

Λέσβου βρίσκεται σε μεγάλη ακμή, με σημαντικά έργα της περιόδου το αρχαίο θέατρο της Μυτιλήνης αλλά και το εντυπωσιακό υδραγωγείο που βρίσκεται στη Μόρια. Στην συνέχεια ακολούθησε μια περίοδο παρακμής, με πλήθος επιδρομών από διάφορους λαούς. Το νησί παραχωρείται το 1355 από τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου στον Φραγκίσκο Γατελούζο, γόνο πλούσια οικογένειας από τη Γένοβα, ενώ σταδιακά καθίσταται κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου, δημιουργώντας ισχυρή οικονομική ανάπτυξη στην περιοχή.

Το 1462, ο Μωάμεθ Β' ο Πορθητής, εντάσσει πρώτα την Λέσβο από όλα τα νησιά του Αιγαίου στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, ενώ η περίοδος που ακολούθησε ήταν ιδιαίτερα δύσκολη για τους κατοίκους της Λέσβου, καθώς υπήρχε φορολογική ανισότητα, διωγμοί χριστιανών κτλ. Η επανάσταση του 1821, βρίσκει ενημερωμένους τους τούρκους με αποτέλεσμα να είναι δύσκολη η όποια επαναστατική δράση στο νησί και όσες προσπάθειες γίνονται στέφονται από αποτυχία. (Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου , 2009)

Οι Πελασγοί, οι Κάρες, οι Λέλεγες και οι Αβάντες, ήταν τα προελληνικά φύλα που ζούσαν στη Χίο. Τα πρώτα ίχνη ανθρώπινου πολιτισμού χρονολογούνται, από την 6^η ή 5^η χιλιετία π.Χ., όπως υποδηλώνουν και οι σχετικές ανασκαφές. Εξαιτίας του ευνοϊκού κλίματος που επικρατούσε στην Χίο, το νησί αναπτύχθηκε με γοργούς ρυθμούς , ενώ εντάχθηκε και στην Αθηναϊκή συμμαχία. Αργότερα, κατά τη διάρκεια της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, η Χίος υποτάσσεται στο καθεστώς των Ρωμαίων. Κατά τη διάρκεια των Βυζαντινών χρόνων, κατασκευάστηκαν στη Χίο κάστρα και φρούρια λόγω της; υψηλής αξίας γεωστρατηγική θέση που κατέχει.

Από το 1346 έως και το 1566, η Χίος ήταν υπό την κατοχή των Γενουατών, οι οποίοι ήταν πολύ ισχυροί εμπορικά, και παράλληλα αναπτύχθηκε το εμπόριο μαστίχας, ενώ χαρακτηριστικό της εποχής ήταν η κατασκευή αρχοντικών «πύργων». Από το 1566 η Χίος είναι υπό Τουρκική κατοχή, ωστόσο εξαιτίας της μαστίχας που είχε τυγχάνει προνομιακής μεταχείρισης. Όπως και η υπόλοιπη χώρα, έτσι και στην Χίο ξεσηκώθηκαν στο γενικό πρόσταγμα για την επανάσταση του 1821, ωστόσο η απόπειρα αυτή κρίθηκε αποτυχημένη, και μάλιστα η σφαγή της Χίου που ακολούθησε, ενέπνευσε τον διάσημο ζωγράφο Delacroix να αποτυπώσει το φρικαλέο αυτό γεγονός, και παράλληλα να δημιουργήσει ένα φιλελληνικό κλίμα υπέρ της ελληνικής επανάστασης. (Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου , 2009)

Οι πρώτοι κάτοικοι της Σάμου ήταν οι Πελασγοί, οι Κάρες και Λέλεγες, ενώ ο Ηρόδοτος αναφέρει ότι ο Όμηρος είχε επισκεφθεί στην Σάμο μεταξύ 1130π.Χ.-1120π.Χ. Στη Σάμο γεννήθηκαν και έζησαν σημαντικές φυσιογνωμίες της αρχαίας Ελλάδας, όπως είναι μαθηματικός-φιλόσοφος Πυθαγόρας, ο αστρονόμος Αρίσταρχος, ο αρχιτέκτονας Μανδροκλής, ο φιλόσοφος Μέλισσος. Το 1363 Γενουάτες που κατέλαβαν τη Χίο, προσάρτησαν και τη Σάμο. Από το 1479, η Σάμος θα βρίσκεται υπό τουρκικό καθεστώς, ωστόσο διαθέτοντας σημαντικό αριθμό προνομίων. Τους ρυθμούς της επανάστασης ακολούθησε η Σάμος, ενώ οι επαναστάτες καταφέρνουν να ιδρύσουν αυτόνομο πολίτευμα. (Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου , 2009)

2.2 Η σύγχρονη περίοδος 1830-2017

Σημαντική ήταν η συνεισφορά των Κυκλαδιτών στην επανάσταση του 1821, καθώς συνεισέφεραν μεγάλα ποσά για τον σκοπό αυτό, με κύρια πηγή προέλευσης το εμπόριο. Πέρα από την οικονομική συνεισφορά, τα νησιά των Κυκλάδων, συμμετείχαν με κάθε δυνατό τρόπο στην επανάσταση, με εξαίρεση το νησί της Σύρου, το οποίο λόγω της γαλλικής προστασίας που είχε, έμεινε ουσιαστικά ουδέτερο. Ωστόσο, λόγω της ουδετερότητας η Σύρος, παρέμεινε κέντρο υποδοχής προσφύγων και αμάχων, ενώ η έντονη διεθνή εμπορική δραστηριότητα που άρχισε να αναπτύσσει, αποτέλεσε ουσιαστικά την βάση για τα έσοδα του νέου ελληνικού κράτους, που φαινόταν ότι πάει να διαμορφωθεί. Το πόσο σημαντική ήταν η θέση των Κυκλάδων, φάνηκε και μόλις συστάθηκε το νέο ελληνικό κράτος, καθώς η Σύρος ήταν υποψήφια πρωτεύουσα, ενώ λίγο αργότερα παρά το ότι δεν έγινε, η Σύρος ισχυροποιήθηκε περαιτέρω οικονομικά και αποτέλεσε κέντρο βιομηχανιών και ναυπηγείων. Η Σύρος δηλαδή, αποτέλεσε ίσως και το μοναδικό κέντρο ελεύθερου ελληνισμού, που υιοθετούσε ευρωπαϊκά πρότυπα και συμπεριφορές. Αξιόλογη ήταν η πορεία των νησιών των Κυκλάδων και στη ναυτιλία με την Άνδρο να πρωτοστατεί. Τα τελευταία χρόνια, ειδικά την τελευταία τριακονταετία, με την διαρκή ανάπτυξη των υποδομών και των μεταφορικών μέσων, οι Κυκλάδες, έχουν καταστεί σημαντικοί ταξιδιωτικοί προορισμοί, καθώς τα επισκέπτονται τουρίστες από όλο τον κόσμο. (Cyclades tour , 2017)

Το 1830, τα Δωδεκάνησα επεστράφησαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπως συνέβη και με την Σάμο, με αντάλλαγμα την Εύβοια, όπως προέβλεπε το πρωτόκολλο του Λονδίνου, το οποίο όριζε και την ελληνική ανεξαρτησία. Το 1911 τα Δωδεκάνησα καταλαμβάνονται από τους Ιταλούς, ενώ το 1920 η συνθήκη των Σεβρών τα παραχωρεί στην Ελλάδα, έχοντας όμως εξαιρέσει την Ρόδο. Το 1923, στη διάσκεψη της Λωζάννης, παρέμειναν υπό ιταλική κατοχή. Η συνθηκολόγηση που έκαναν οι Ιταλοί το 1943, είχε ως αποτέλεσμα και τα Δωδεκάνησα να παραχωρηθούν στο Γερμανικό καθεστώς. Στη συνέχεια αφού παραδόθηκαν οι Γερμανοί, τα Δωδεκάνησα περιήλθαν υπό Αγγλική κατοχή, ώσπου το Μάρτιο του 1947 τα Δωδεκάνησα προσαρτήθηκαν και επίσημα στο ελληνικό κράτος, ενώ από το 1955 συνιστούν νομό με πρωτεύουσα την Ρόδο. (Ομοσπονδία Δωδεκανήσιακών Σωματείων Αθηνών-Πειραιώς, 2016)

Το 1912, η Μυτιλήνη θα καταληφθεί από τον ελληνικό στρατό, και αμέσως μετά θα καταληφθεί ολόκληρο το νησί, ενώ το 1923 με τη συνθήκη της Λωζάννης, κόβονται όλες οι επαφές που υπήρχαν με την Μικρά Ασία, με αποτέλεσμα να υπάρχει εμπορικός αντίκτυπος. Τα επόμενα χρόνια τα ιστορικά γεγονότα που ακολούθησαν ενέπνευσαν, σημαντικό αριθμό συγγραφέων να εγκατασταθούν στη Λέσβο και να δημιουργήσει σημαντικό πνευματικό έργο, όπως είναι ο Στρατής Μυριβήλης, ο Ηλίας Βενέζης κτλ. (Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, 2009)

Η Χίος απελευθερώθηκε κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων, το 1912, ενώ η Μικρασιατική καταστροφή που γίνεται το 1922, οδηγεί την Χίο σε πολύ δύσκολη θέση, λόγω του ότι έκοψε τους εμπορικούς δεσμούς με την πλευρά της Μικράς Ασίας. Παράλληλα, στο νησί εγκαθίσταται σημαντικός αριθμός προσφύγων οι οποίοι με το διαυγές πνεύμα τους και με τον δυναμισμό τους ενισχύουν καθοριστικά την τοπική οικονομία. Κατά τη διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής, στη Χίο αναπτύσσεται έντονα η εθνική αντίσταση, ενώ λειτουργεί ως κέντρο «προαναχώρησης» των πολεμιστών για τα συμμαχικά στρατεύματα της μέσης ανατολής. (Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, 2009)

Το 1830, με το πρωτόκολλο του Λονδίνου, η Σάμος δεν συμπεριλαμβανόταν, στο νέο Ελληνικό Κράτος και έτσι σχηματίστηκε η «Σαμιακή πολιτεία», ενώ το 1849, επαναστάτησαν και απομάκρυναν τον Τύραννο Ηγεμόνα που υπήρχε μέχρι τότε. Το 1912, με την έναρξη των Βαλκανικών Πολέμων, η Σάμος προσαρτάται στην Ελλάδα,

ενώ ιδιαίτερα σημαντική στιγμή για την Σάμο, ήταν η ένοπλη αλλά και πολιτική Εθνική Αντίσταση που έλαβε χώρα το 1942-1944. (Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου , 2009)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ασφάλεια ως σταθεροποιητικός παράγοντας για την ανάπτυξη του τουρισμού

Όπως ήδη αναφέρθηκε προηγουμένως, ο τουρισμός είναι ένα οικονομικό προϊόν, επομένως η ζήτηση του διαμορφώνεται από μια σειρά από παράγοντες όπως είναι οι τιμές, οι επιλογές των τουριστών, ο ανταγωνισμός σε σχέση με άλλα ίδια προϊόντα, τα κοινωνικά, πολιτιστικά αλλά και περιβαλλοντικά πρότυπα που επικρατούν σε κάποιον τόπο προορισμού. Ωστόσο, πέρα από αυτούς τους παράγοντες ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο για την ανάπτυξη του τουρισμού και την δυναμική που θα αποκτήσει είναι το αίσθημα ασφάλειας.

Η δημιουργία κλίματος ανασφάλειας σε μια περιοχή, μπορεί να προκαλέσει κρίση στον τουρισμό, με μείωση της ζήτησης και να φτάσει μέχρι την καταστροφή. Σημαντικά χαρακτηριστικά μιας κρίσης είναι η έκπληξη, ο πανικός, ενώ απαιτείται άμεσα η λήψη κάποιος απόφασης, προκειμένου να αρθεί το αδιέξοδο. Παράλληλα, οι καταστάσεις αυτές χαρακτηρίζονται από το ότι είναι ρευστές, ασταθείς και απρόβλεπτες. (Λουϊζίδη, 2015)

Οι σημαντικότεροι αρνητικοί παράγοντες ασφαλείας που μπορούν να επιδράσουν στον τουρισμό είναι:

- Πόλεμος
- Τρομοκρατικές ενέργειες
- Περιβαλλοντικές κρίσεις
- Μεταδοτικές θανατηφόρες ασθένειες
- Εγκληματικότητα και κοινωνική βία
- Οικονομικές κρίσεις (Λουϊζίδη, 2015)

Ένα παράδειγμα για το πώς η ασφάλεια επηρεάζει τον τουρισμό στην ευρύτερη περιοχή του Αιγαίου, είναι οι διαρκείς τουρκικές παραβιάσεις που γίνονται στον ελληνικό εναέριο χώρο από τα Τουρκικά F-16, όπως επίσης και οι αερομαχίες που γίνονται για να αναχαιτιστούν τα τούρκικα. Θεσμικοί φορείς από τον κλάδο του τουρισμού στην περιοχή του Αιγαίου, αναφέρουν συγκεκριμένα: *«Οι εικόνες αυτές που μέσω των διεθνών δικτύων ταξιδεύουν σε ολόκληρο τον κόσμο κάνουν τους τουρίστες να αισθάνονται ανασφάλεια και να επιλέγουν άλλους προορισμούς. Επίσης, ο*

ίδιος θεσμικός παράγοντας, που πρόκειται για τον δήμαρχο Σύμης, αναφέρει: « *Οι Τουρκικές παραβιάσεις και η αρνητική δημοσιότητα που τις ακολουθεί θα έχουν σημαντικές επιπτώσεις για τον Τουρισμό των νησιών μας. Θα πρέπει η ελληνική πολιτεία να κάνει αυτό που πρέπει. Να μην επιτρέπει τις παραβιάσεις, αλλά να μην δίνεται και δημοσιότητα σε αυτές γιατί αυτό θα είναι καταστροφικό όχι μόνο για τη Σύμη, αλλά και για υπόλοιπα νησιά του Αιγαίου, από άκρη σε άκρη. Έχουμε το προσφυγικό, τις τρομοκρατικές επιθέσεις στην Τουρκία, το πρόσφατο πραξικόπημα, και τώρα τις παραβιάσεις. Ποιος θα πάρει την οικογένεια του και θα έρθει διακοπές στο Αιγαίο με όλα αυτά. Με το που έγινε το πραξικόπημα στην Τουρκία, για περίπου ένα μήνα «νέκρωσε» το νησί*». (Liberal, 2017)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΜΜΕ-Μεταναστευτικό

4.1 Ιστορική αναδρομή –Ελλάδα

Σε όλες τις ιστορικές περιόδους, οι άνθρωποι μετανάστευαν από κάποιον τόπο σε κάποιον άλλο τόπο. Αυτό συνέβαινε κάθε φορά για διαφορετικούς λόγους, οι κυριότεροι εκ των οποίων είναι οι πόλεμοι, η πολιτική πίεση, η φτώχεια, οι φυσικές καταστροφές, η αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή , 2015)

Είναι γεγονός ότι ιστορικά η Ελλάδα μέχρι πρόσφατα ήταν μια χώρα που έστελνε μετανάστες σε άλλες χώρες, ενώ οι προσφυγικές ροές προς αυτήν, ήταν περιορισμένες. Ουσιαστικά μπορούμε να διακρίνουμε δύο στιγμές κατά το παρελθόν που κορυφώθηκαν οι προσφυγές ροές, η πρώτη ήταν την περίοδο των Βαλκανικών πολέμων (1912-1913) και η δεύτερη κατά την περίοδο της Μικρασιατικής εκστρατείας και καταστροφής (1918-1922) , όπου μεγάλο πλήθος ανθρώπων εγκαταστάθηκαν στη χώρα, κυρίως από τον Πόντο, τον Καύκασο και την Μικρά Ασία.

Τα επόμενα χρόνια, εξαιτίας των οικονομικών δυσκολιών που αντιμετώπιζε η χώρα, δεν υπήρξαν αξιοσημείωτες εισροές, παρά μόνο σημαντικές εκροές, προς την Βόρεια Ευρώπη (κυρίως προς τη Γερμανία), τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής αλλά και την Αυστραλία. Το 1989, με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και τις γεωπολιτικές εξελίξεις που ακολούθησαν, οδήγησαν σε αύξηση των μεταναστευτικών ροών προς την Ελλάδα. (Τριανταφυλλίδου & Γρώπα, 2009)

Η Ελλάδα αποτελεί από το 2008 κύρια χώρα υποδοχής μεταναστών και προσφύγων, οι οποίοι προέρχονται από διάφορες χώρες της Αφρικής και της Ασίας, όπως είναι το Πακιστάν, το Αφγανιστάν, η Συρία, η Νιγηρία, το Ιράκ, το Μπαγκλαντές κτλ. Σύμφωνα με στοιχεία του 2010, το 90% των μεταναστών που έφτανε στην Ευρώπη με παράνομο τρόπο, φαίνεται να είχε περάσει από την Ελλάδα, ενώ την ίδια εποχή ο πληθυσμός των μεταναστών στην Ελλάδα, άγγιζε το 7% του συνόλου. (Anagnostopoulos, Triantafyllou, Xylouris, Bakatsellos, & Giannakopoulos, 2015)

4.2 Προσφυγική και μεταναστευτική κρίση στην Ευρώπη

Στην Ευρώπη οι μετακινήσεις πληθυσμών και τα μεταναστευτικά ρεύματα δεν είναι άγνωστα, καθώς μετά το πέρας του Β' Παγκοσμίου πολέμου, αντιμετώπισε έντονα μεταναστευτικά ρεύματα, ενώ και πρωτότερα υπήρξε εσωτερική μετανάστευση εντός των αναπτυγμένων κρατών που συνέβαλλε στο φαινόμενο της αστικοποίησης. Τα πρώτα χρόνια μετά τον πόλεμο, στην Ευρώπη υπήρξε έντονη ανοικοδόμηση, την οποία έπρεπε να καλύψουν εργατικά χέρια. Έτσι μεγάλο πλήθος μεταναστών από τις πρώην αποικίες ήρθε στην Ευρώπη προκειμένου να συμβάλει στην ανάπτυξη και την ανοικοδόμηση, ενώ τη δεκαετία του 1970, λόγω της πετρελαϊκής κρίσης και των συνεπειών της, άρχισε να μειώνεται ο αριθμός των μεταναστών προς τις ευρωπαϊκές χώρες.

Τη δεκαετία του 1980, λόγω των τεχνολογικών εξελίξεων που διευκόλυναν σημαντικά τις μετακινήσεις αλλά και λόγω της παγκοσμιοποίησης, τα μεταναστευτικά ρεύματα, αρχίζουν και πάλι να αυξάνονται, παρουσιάζοντας σημαντική κορύφωση μετά το 1989, καθώς μεγάλος αριθμός ανθρώπων μετακινήθηκε προς τις χώρες της Δυτικής και Νότιας Ευρώπης, μετά τις αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν αφού κατέρρευσαν τα κομμουνιστικά καθεστώτα της ανατολικής Ευρώπης. Στις μέρες μας η μετανάστευση είναι ένα μείζον ζήτημα για την Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και για την Ευρώπη ευρύτερα, καθώς ο αριθμός των ανθρώπων από διάφορες χώρες που θέλει να κατευθυνθεί στην βόρεια Ευρώπη και ιδίως την Γερμανία αυξάνεται διαρκώς. (Τριανταφυλλίδου & Γρόπα, 2009)

Η προσφυγική κρίση που ξέσπασε τα τελευταία χρόνια προκλήθηκε από μια σειρά διαφορετικών παραγόντων που διαμορφώθηκαν σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι κύρια προέλευση των προσφύγων είναι από τη Συρία, ως απόρροια του Εμφυλίου πολέμου που ξεκίνησε το 2011, στα πλαίσια της Αραβικής Άνοιξης. Αρχικά, εκδηλώθηκαν έντονες διαδηλώσεις απέναντι στο καθεστώς του προέδρου της χώρας Bashar al-Assad, καθώς τα ποσοστά ανεργίας στη χώρα είχαν ξεπεράσει το 50% με αποτέλεσμα η φτώχεια να αυξάνεται και να παρατηρούνται κατάφορες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι διαδηλώσεις αυτές γρήγορα οξύνθηκαν με αποτέλεσμα να μετατραπούν σε ένοπλη επανάσταση, στην οποία συμμετείχε το Δυτικό Κουρδιστάν, το οποίο αποζητούσε την ανεξαρτησία του από τη Σύρια, καθώς

και το μέτωπο Al-Nusra, που αποτελεί τμήμα της al-Qaeda, και εναντιώθηκε στην κυβέρνηση για την επικείμενη καθιέρωση Ισλαμικού κράτους στη χώρα. Ταυτόχρονα, από το 2014, δημιουργείται το «Ισλαμικό Κράτος», που κηρύττει το ισλαμικό χαλιφάτο, σύμφωνα με το οποίο ασκεί την πλήρη θρησκευτική, πολιτική και στρατιωτική εξουσία πάνω σε όλους τους μουσουλμάνους σε όλο τον κόσμο. (Βασιλειάδης & Μπουτσιούκη, 2015)

Οι εξελίξεις αυτές στη Συρία, διαμόρφωσαν ένα νέο τοπίο, άκρως επικίνδυνο για μεγάλο μέρος του πληθυσμού, αν αναλογιστούμε ότι 220.000 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους, ενώ πάνω από 12.000.000 βρίσκονται στη χώρα και έχουν ανάγκη στήριξης και βοήθειας, πρόκειται βέβαια για στοιχεία που διαρκώς αλλάζουν αφού δεν φαίνεται να υπάρχει ουσιαστική λύση του προβλήματος με τον αριθμό των νεκρών να αυξάνεται διαρκώς. Όπως υποστηρίζει η Actionaid, οι Σύριοι που εγκατέλειψαν τη χώρα εξαιτίας του εμφυλίου πολέμου, ξεπέρασαν τα 4 εκατομμύρια. (FRONTEX, 2016)

Εκτός από τη Συρία, μια μεγάλη ομάδα ανθρώπων που φτάνει στην Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω της Ελλάδας, είναι οι Αφγανοί. Το Αφγανιστάν βρίσκεται σε μια διαρκή αναταραχή πολιτική και οικονομική, για ένα διάστημα 30 ετών περίπου, ενώ η δράση των Ταλιμπάν οξύνει την κατάσταση, ιδίως μετά την ένταξη τους στο Ισλαμικό κράτος, με χιλιάδες ανθρώπους να πέφτουν θύματα αυτής της κατάστασης. Έτσι, μεγάλο μέρος των Αφγανών μετακινήθηκε προς το Ιράν, ωστόσο εδώ και μια τριετία η αλλαγή στάσης της κυβέρνησης του Ιράν απέναντι στους Αφγανούς, δυσκόλεψε την κατάσταση και ώθησε πολλούς από αυτούς να αναζητήσουν την τύχη τους στην Ευρώπη, αφού πρώτα περάσουν από την Τουρκία, και μετά διαμέσου των δικτύων διακίνησης ανθρώπων στην Ελλάδα. (FRONTEX, 2016)

Επιπλέον, από το Ιράκ προέρχεται ένας αριθμός ανθρώπων που μετακινούνται προς την Ευρώπη, λόγω της παρατεταμένης εμπόλεμης κατάστασης που επικρατεί εκεί και εξαιτίας της δράσης της al-Qaeda αρχικά και του Ισλαμικού Κράτους πρόσφατα. (Zaragoza-Christiani, 2015)

Τέλος, μια σημαντική ομάδα ανθρώπων που μεταναστεύει προς την Ευρώπη, προέρχεται από τη Νιγηρία. Βασικά κίνητρο μετανάστευσης είναι η δράση της τρομοκρατικής ομάδας Boko Haram, η οποία δραστηριοποιείται στην περιοχή από το 2009, ιδίως όμως από το 2014 η τρομοκρατική οργάνωση αύξησε τις δράσεις τις

οδηγώντας πλήθος Νιγηριανών να φύγουν από τη χώρα και να αναζητήσουν την τύχη τους σε πιο ασφαλείς χώρες, κυρίως της Ευρώπης. (Zaragoza-Christiani, 2015)

Η εικόνα 1, αποτυπώνει τις κυριότερες μεταναστευτικές οδούς προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ η εικόνα 2, αποτυπώνει τις αφίξεις και τους θανάτους στη Μεσόγειο από 1-1-2015 έως 3-11-2015.

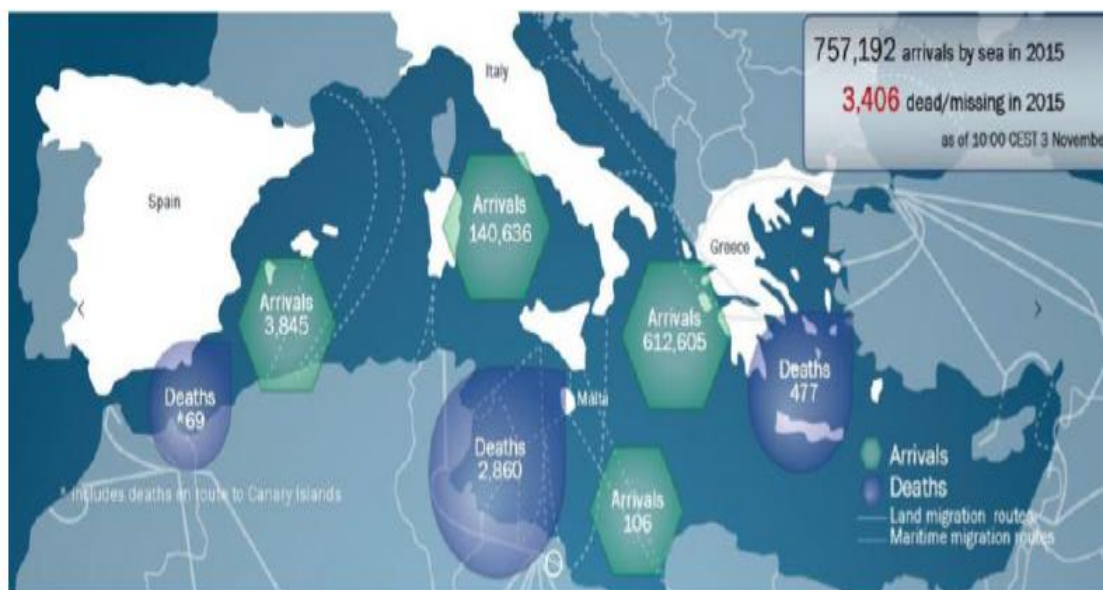
Εικόνα 1: Κυριότερες μεταναστευτικές οδοί προς την Ε.Ε.²

Εικόνα 2: Αφίξεις και θάνατοι στα σύνορα της Ε.Ε. στη Μεσόγειο (1-1-2015 έως 3-11-2015)³

² Πηγή: <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/migratory-routes-map/>

³ Πηγή: <http://missingmigrants.iom.int>

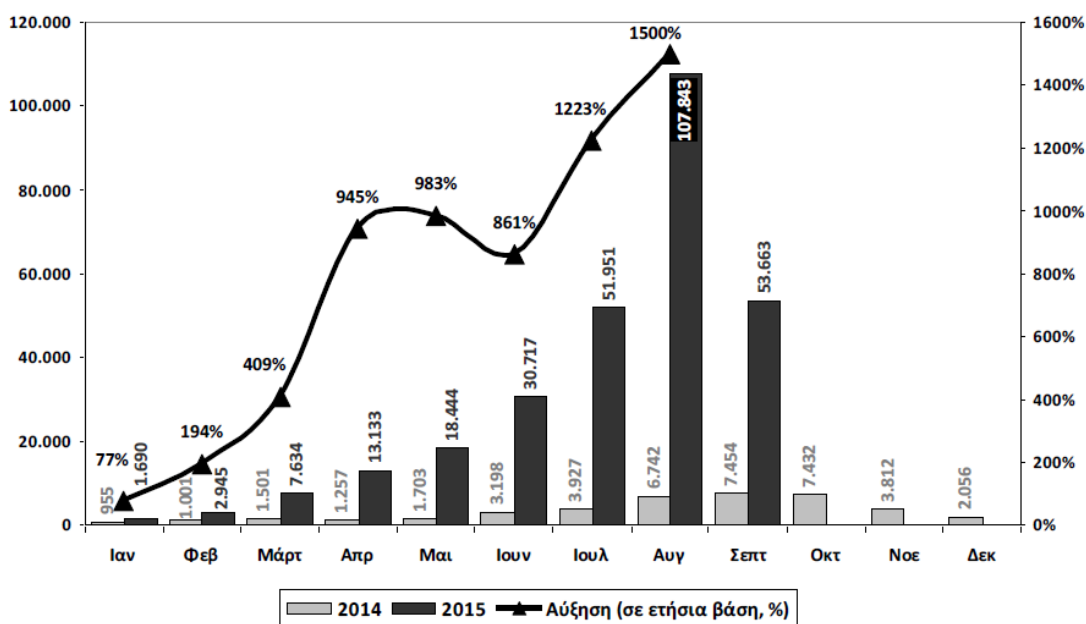
4.3 Μεταναστευτικές ροές στα νησιά του Αιγαίου

Παρόλο που τα τελευταία χρόνια, από το 2008 μέχρι και σήμερα, η Ελλάδα μαστίζεται από βαθιά οικονομική και κοινωνική κρίση, μετά το 2013 και ιδιαίτερα την χρονική περίοδο 2014-2015 η χώρα αντιμετώπισε ένα πρωτοφανή αριθμό μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών, που δεν είχε προβλεφθεί από κανέναν. Ειδικότερα, το 2015 ήταν η χρονιά που παρουσιάστηκε η μεγαλύτερη κλιμάκωση αυτών των ροών. Χαρακτηριστικό είναι ότι από 1^η Ιανουαρίου 2015 έως και 13 Νοεμβρίου 2015, πέρασαν από την Τουρκία προς τα νησιά του Αιγαίου 660.000 άνθρωποι με κύριες χώρες προέλευσης τη Συρία (περισσότερο από 50%), το Αφγανιστάν (σχεδόν 30%) καθώς και το Ιράκ (10%) και τη Σομαλία, που έχει και το μικρότερο ποσοστό. (Τριανταφυλλίδου Ά. , 2015)

Από τα στοιχεία των αστυνομικών και λιμενικών αρχών της Ελλάδας, προκύπτει ότι κατά το διάστημα Ιανουαρίου-Αύγουστου 2015, οι μετανάστες που συνελήφθησαν και ήταν μη νόμιμοι έφτασαν τους 271.156, αριθμός αυξημένος κατά 251% σε σχέση με αυτούς που συνελήφθησαν το 2014 (77.163) καθώς και 530% αυξημένος σε σχέση με τον αριθμό αυτών που συνελήφθησαν το έτος 2013 (43.002). (Υπουργείο Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας & Τουρισμού, 2015)

Το διάγραμμα 1 απεικονίζει τις ροές προσφύγων και μεταναστών μέσω της Μεσογείου προς την Ελλάδα μέχρι και τον Σεπτέμβριο του 2015.

Διάγραμμα 2: Ροές προσφύγων και μεταναστών μέσω της μεσογείου προς την Ελλάδα⁴

Στον πίνακα 1 απεικονίζεται ο αριθμός των προσφύγων-μεταναστών που έχουν εισέλθει στην Ελλάδα, ανά μήνα, από τον Ιανουάριο του 2014, μέχρι Ιούνιος 2017.

Πίνακας 1: Αριθμός προσφύγων μεταναστών που έρχονται στην Ελλάδα ανά μήνα⁵

Μήνας	Αριθμός προσφύγων/μεταναστών			
	2014	2015	2016	2017
Ιανουάριος	955	1.694	67.415	1.393
Φεβρουάριος	1.001	2.873	57.066	1.089
Μάρτιος	1.501	7.874	26.971	1.526
Απρίλιος	1.257	13.556	3.650	1.156
Μάιος	1.703	17.889	1.721	2.110
Ιούνιος	3.198	31.318	1.554	1.110
Ιούλιος	3.927	54.899	1.920	
Αύγουστος	6.742	107.843	3.447	
Σεπτέμβριος	7.454	147.123	3.080	
Οκτώβριος	7.432	211.663	2.970	
Νοέμβριος	3.812	151.249	1.991	
Δεκέμβριος	2.056	108.742	1.665	

⁴ Πηγή: http://www.mnec.gr/images/docs/Final_Report_-_17SEP2015.pdf

⁵ Πηγή: <http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5179>

Διάγραμμα 3: Οι κύριες εθνικότητες προσφύγων μεταναστών που ήρθαν στην Ελλάδα δια θαλάσσης από 1/1/2017⁶

Country of origin	Source	Data date	Population	
Syrian Arab Rep.		31 May 2017	36.7%	2,666
Others		31 May 2017	15.7%	1,139
Iraq		31 May 2017	12.9%	936
Dem. Rep. of the Congo		31 May 2017	6.3%	460
Algeria		31 May 2017	6.1%	445
Afghanistan		31 May 2017	5.3%	388
Stateless		31 May 2017	4.6%	334
State of Palestine		31 May 2017	4.3%	315
Pakistan		31 May 2017	3.4%	248
Iran (Islamic Rep. of)		31 May 2017	2.5%	179
Kuwait		31 May 2017	2.3%	164

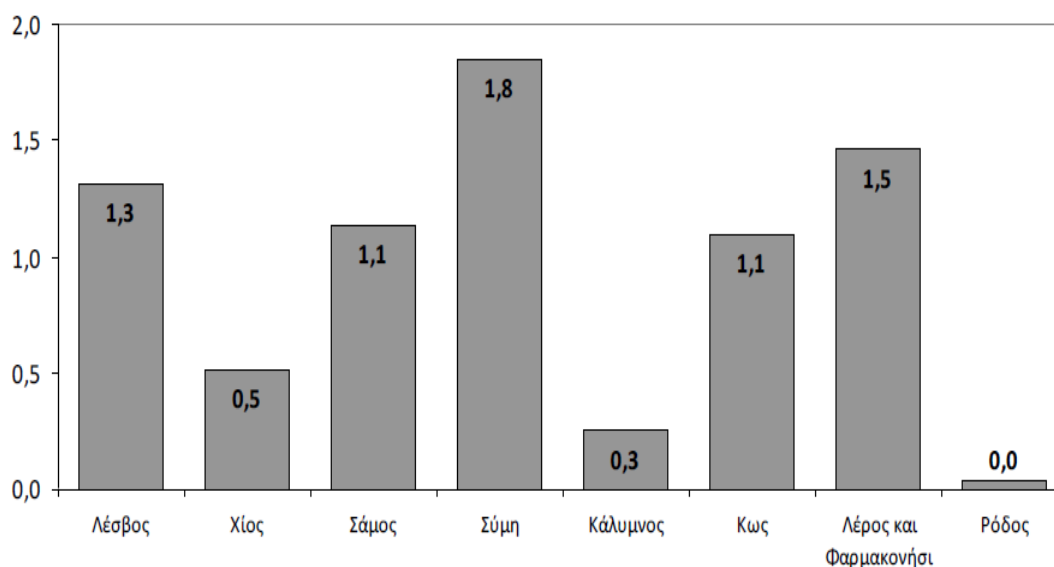
Η Λέσβος είναι το νησί, που από την κλιμάκωση της προσφυγικής-μεταναστευτικής κρίσης μέχρι και σήμερα έχει δεχθεί τους περισσότερους πρόσφυγες-μετανάστες. Συγκεκριμένα, στην περίοδο Ιανουαρίου – Αυγούστου 2015, οι συλληφθέντες στην περιοχή της Περιφερειακής Ενότητας Λέσβου και Λήμνου, σημείωσαν αύξηση κατά 1.690% σε σχέση με τους συλληφθέντες την ίδια περίοδο το 2014, ενώ στην περιοχή των Βορείων Δωδεκανήσων, δηλαδή στα νησιά Κω, Κάλυμνο, Λέρο, Φαρμακονήσι και Αγαθονήσι οι συλλήψεις αυξήθηκαν κατά 1.115%. Στην περιοχή της Χίου, που περιλαμβάνει την Χίο, τα Ψαρρά και τις Οινούσες, το ποσοστό αυτό ανήλθε σε 921% , ενώ στην περιοχή της Σάμου, που περιλαμβάνει την Ικαρία και του Φούρνους, οι συλλήψεις ήταν αυξημένες κατά 700%. Στις υπόλοιπες περιοχές, υπήρχε αύξηση των συλλήψεων, ωστόσο με αρκετά μικρότερα ποσοστά. Εκτός από τη Λέσβο που αναφέρθηκε, και το νησί της Κω αποτέλεσε σημαντικό τόπο μαζικής άφιξης προσφύγων και μεταναστών. Τον Αύγουστο του 2015, που ακόμα οι ροές είχαν αυξητική τάση, η Λέσβος είχε δεχθεί το 47% (113.371) των προσφύγων και μεταναστών, η Κως το 15% (36.533), η Σάμος το 14% (32.934), η Χίος το 11% (26.561) καθώς και το Φαρμακονήσι το 4% (9.336 άτομα).

Αξιοσημείωτο είναι να συγκριθεί ο αριθμός των προσφύγων-μεταναστών που εισέρχονται στα νησιά σε σχέση με τον μόνιμο πληθυσμό του κάθε νησιού,

⁶ Πηγή: <http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5179>

προκειμένου να διαπιστωθεί το μέγεθος των προβλημάτων που δημιουργούν αυτά τα προσφυγικά-μεταναστευτικά ρεύματα στους χώρους υποδοχής. Είναι γεγονός ότι τα νησιά που αντιμετωπίζουν και τα μεγαλύτερα προβλήματα είναι αυτά που το σύνολο των προσφύγων και μεταναστών υπερβαίνει τον μόνιμο πληθυσμό τους, καθώς οι υποδομές τους αδυνατούν να εξυπηρετήσουν όλο αυτό τον πληθυσμό αφού δεν έχει καμία σχέση με τις τουριστικές ροές των καλοκαιρινών μηνών. Έτσι ο δείκτης συνολικής ροής προσφύγων και μεταναστών προς το συνολικό πληθυσμό διαμορφώνεται στο 1,1 για το νησί της Σάμου (εμπεριέχοντας και τα γύρω νησιά), στο 1,1, για το νησί της Κω, στο 1,3 για τον νησί της Λέσβου και 1,5 για το νησί της Λέρου και του Φαρμακονησίου. Στο Διάγραμμα 4 αποτυπώνεται ο δείκτης της συνολικής ροής προσφύγων και μεταναστών, για το πρώτο οκτάμηνο του 2015, ως προς τον συνολικό πληθυσμό του κάθε νησιού. Παρατηρούμε επομένως ότι η πίεση που δέχθηκαν αυτά τα νησιά ιδίως τους θερινούς μήνες, συμπίεσε περαιτέρω την φέρουσα ικανότητα που είχαν δυσχεραίνοντας το έργο διαχείρισης αυτών των ρευμάτων. (Υπουργείο Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας & Τουρισμού, 2015)

Διάγραμμα 4: Δείκτης συνολικής ροής προσφύγων και μεταναστών, πρώτο οκτάμηνο 2015, ως προς το συνολικό πληθυσμό του νησιού⁷

Η Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. για τους πρόσφυγες, αναφέρει ότι από 1 Ιανουαρίου 2016 έως και 12 Ιουνίου 2016, ο αριθμός των προσφύγων και μεταναστών που έφτασαν στη Λέσβο ήταν 90.490 άτομα, στη Χίο 36.820, στη Σάμο

⁷ Πηγή: http://www.mnec.gr/images/docs/Final_Report_-_17SEP2015.pdf

11.535, στη Λέρο 8.377, στη Κω 3.974, στο Καστελόριζο 3.573, στο Αγαθονήσι 1.243 ενώ στη Κάλυμνο έφτασαν 391 άτομα και στη Σύμη 43. Η προέλευση αυτών ήταν 49% από την Συρία, 25% από το Αφγανιστάν και 15% από το Ιράκ, ενώ μικρά ποσοστά ατόμων προέρχονταν από άλλες χώρες όπως το Ιράν και το Πακιστάν, ενώ σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι από τα άτομα που αφίχθησαν το 2016, το 40% αυτών ήταν άνδρες, το 21% γυναίκες και ένα μεγάλο ποσοστό που άγγιξε το 38% ήταν παιδιά. (Υπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε.)

Η αθρόα εισροή αυτού του μεγάλου αριθμού προσφύγων και μεταναστών, βρήκε απροετοίμαστο τον κρατικό μηχανισμό, ο οποίος είχε επαναπαυθεί στη σφράγιση του Έβρου με την κατασκευή του φράχτη, καθώς και στην επικοινωνιακή διαχείριση κάποιων επιχειρήσεων, κυρίως συμβολικών, κατά των «λαθρομεταναστών». Έτσι, δεν υπήρχε σχεδόν κανένα κέντρο υποδοχής προσφύγων-μεταναστών, ενώ τα κέντρα κράτησης ήταν ελάχιστα, όπως επίσης δεν είχαν διαμορφωθεί κέντρα φιλοξενίας αιτούντων ασύλου ή αναγνωρισμένων προσφύγων. Παράλληλα, ο κρατικός μηχανισμός ήταν ανέτοιμος να κάνει μια υποτυπώδη διαλογή και σήμανση των νεοεισερχόμενων προσφύγων και οι διαδικασίες χορήγησης ασύλου ήταν ιδιαίτερα δύσκολες. Επιπλέον, οι υπηρεσίες που ήταν αρμόδιες για την φύλαξη των συνόρων, περιορίστηκαν πλέον σε ρόλο διασώστη, ενώ σε αυτή τη στάση συνέβαλε το γεγονός ότι οι πληθυσμοί αυτοί αποτελούνταν από Σύριους που ήταν δικαιούχοι διεθνούς προστασίας. Το γεγονός αυτό όμως τροφοδότησε νέες ροές, εφόσον έβλεπαν ευνοϊκό περιβάλλον και σχετικά εύκολη διέξοδο προς την Ευρώπη, ενώ δεν πρέπει να παραβλεφθεί ότι οι αρχικές ροές προσφύγων πριν κλείσει και ο Βαλκανικός διάδρομος, απορρόφησαν και τους διαμένοντες για χρόνια στην Ελλάδα, που βρήκαν την ευκαιρία να μετακινηθούν προς την βόρεια Ευρώπη, εκπληρώνοντας στόχους πολλών χρονών. (Τάκης, 2015)

Προκειμένου να αντιμετωπιστεί το όλο θέμα και να μετριαστούν τα προβλήματα που προέκυψαν και θα παρουσιασθούν παρακάτω, η Ευρωπαϊκή Ένωση προχώρησε στην εκπόνηση σχεδίων και πολιτικών που θα ωθούσαν στην ανακατανομή ενός σημαντικού αριθμού των ατόμων που ζητούσαν άσυλο εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αρχικά, ο αριθμός αυτός προσδιορίστηκε σε 160.000, ενώ οι χώρες υποδοχής δεσμεύτηκαν να διατηρήσουν κάποιον αριθμό από αυτούς εντός του εσωτερικού τους και έτσι η Ελλάδα δεσμεύτηκε να κρατήσει 50.000. Παράλληλα, αποφασίστηκε η ενίσχυση της FRONTEX, η οποία θα συνεργάζεται με τις κατά

τόπους τοπικές αρχές καθώς και με τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Ασύλου (EASO). Προκειμένου, να μπορέσει να λειτουργήσουν αυτές οι αποφάσεις θα πρέπει στην Ελλάδα να δημιουργηθεί ένα δίκτυο σημείων υποδοχής και ειδικότερα στα ελληνικά νησιά, τα οποία θα προβαίνουν σε διαδικασίες ταυτοποίησης και διαλογής. (Τάκης, 2015)

4.4 Επιπτώσεις μεταναστευτικής κρίσης για τις περιοχές υποδοχής

Η διαρκώς αυξανόμενες ροές προσφύγων και μεταναστευτικών ρευμάτων δημιούργησαν σοβαρά προβλήματα για τα νησιά που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν πρωτόγνωρες καταστάσεις.

Αρχικά, εμφανίστηκαν προβλήματα στην δημόσια διοίκηση, που σχετίζονταν με την κατάσταση έκτακτης ανάγκης και την επικείμενη παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας που έπρεπε να γίνει προς αυτές τις ομάδες ανθρώπων. Επίσης, εμφανίστηκαν προβλήματα στις υποδομές των νησιών, δεδομένου ότι οι ροές ήταν πολύ μεγαλύτερες από την φέρουσα ικανότητα των υποδομών. Για την αντιμετώπιση αυτού του έντονου φαινομένου χρειαζόταν και χρειάζεται ακόμα και σήμερα, η αμοιβαία συνεργασία φορέων όπως είναι οι υπηρεσίες του Λιμενικού, οι υπηρεσίες της Αστυνομίας, τα νοσοκομεία και γενικότερα οι δομές υγείας, οι δομές των περιφερειών και των δήμων. Ωστόσο, οι δράσεις που συντονίζουν όλοι αυτοί οι φορείς είναι δαπανηρές, δύσκολες τεχνικά στην υλοποίηση και για τους περισσότερους φορείς είναι ουσιαστικά έκτακτες δαπάνες. Έτσι, θα πρέπει να διατεθούν, όπως έχουν ήδη διατεθεί κάποια χρήματα μέχρι και σήμερα, για την κατασκευή υποδομών, για την μετακίνηση προσφύγων αλλά και προσωπικού που απασχολείται στους εν λόγω φορείς.

Ακόμα και σήμερα μετά δύο χρόνια από την έξαρση του φαινομένου, τα βήματα προόδου δεν είναι τόσο ενθαρρυντικά, με την πολιτεία να καλείται να διαχειριστεί το κόστος κατασκευής και λειτουργίας υποδομών, αλλά και αποκατάστασης ζημιών που έχουν ήδη συντελεστεί όλο αυτό το διάστημα. Καθοριστική είναι η συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την παροχή άμεσων πόρων. (Υπουργείο Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας & Τουρισμού, 2015)

Πέρα όμως από το σκέλος της δημόσιας διοίκησης και της λειτουργίας των διαφόρων φορέων, το προσφυγικό-μεταναστευτικό φαίνεται να επηρεάζει και την εύρυθμη οικονομική δραστηριότητα των περιοχών όπου πλήττονται από τις προσφυγικές ροές. Οι σημαντικότερες επιπτώσεις της προσφυγικής-μεταναστευτικής κρίσης, όμως είναι φανερές στο κομμάτι του τουρισμού, που αποτελεί και την κινητήρια δύναμη της οικονομίας για τα νησιά του Βόρειου και Νότιου Αιγαίου, επιδρώντας στο σύνολο της οικονομίας. Οι επιπτώσεις που υπέστησαν τα νησιά Κως, Λέσβος, Χίος, Σάμος ήταν σημαντικές καθώς επηρεάστηκε η τουριστική ανάπτυξη που ήταν ιδιαίτερα δυναμική τα τελευταία χρόνια. Με βάση τα πρώτα στοιχεία, που προέκυψαν από την έρευνα που πραγματοποίησε το Υπουργείο Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας και Τουρισμού προκύπτουν οι ακόλουθες συνέπειες:

- Αρχικά, μεγάλο μέρος των τουριστών προχώρησε σε ακυρώσεις των διανυκτερεύσεων που είχε κάνει ήδη σε ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια και λοιπά καταλύματα.. Ενδεικτικά, αναφέρεται ότι στην περίπτωση της Κω, οι ακυρώσεις ανήλθαν σε 178.000, με το μεγαλύτερο κομμάτι αυτών να προέρχεται από τους tour-operators (120.000), ενώ υπήρξαν και 58.000 μεμονωμένοι πελάτες, κάτι που υποδηλώνει μια συνολική αύξηση των ακυρώσεων κατά 400% συγκριτικά με το 2014, ενώ αξιόλογος αριθμός ακυρώσεων που αγγίζει το 30% παρατηρείται στην Λέρο και την Λέσβο.
- Λόγω της κατάστασης που επικράτησε το καλοκαίρι του 2015, σχετικά με τους πρόσφυγες και τους μετανάστες, υπήρξε μια τάση περιορισμού της λειτουργίας τους για ένα χρονικό διάστημα δύο μηνών νωρίτερα σε σχέση με το προγραμματισμένο, συγκρινόμενα πάντα με την προηγούμενη τουριστική περίοδο. Ενδεικτικά, αναφέρεται το νησί της Λέσβου, όπου η εν λόγω μείωση άγγιξε το 4%.
- Ως απόρροια της αύξησης των ακυρώσεων στις κρατήσεις αλλά και ως συνέπεια της μικρότερης σε διάρκεια λειτουργίας των ξενοδοχείων και ενοικιαζόμενων δωματίων, ήταν οι απώλειες στον κύκλο εργασιών και συνεπώς και η μείωση της μέσης κατά κεφαλήν δαπάνη ανά διανυκτέρευση.
- Για την τουριστική περίοδο του 2016, τα στοιχεία του Υπουργείου (2015), υποδεικνύουν ότι οι κρατήσεις ήταν μειωμένες κατά ένα ποσοστό 40%

έως και 58% συγκριτικά με το 2014, ενώ οι προκρατήσεις μειώθηκαν κατά 60%, ιδίως από την αγορά της Μεγάλης Βρετανίας, ενώ αρνητική εξέλιξη στην πορεία των κρατήσεων φάνηκε από την γερμανική, ιταλική αγορά όπως και από την τσέχικη κυρίως προς τα νησιά της Λέσβου και της Κω.

- Επίσης, παρατηρήθηκαν ακυρώσεις συνεδρίων και κάποιες ακυρώσεις προσεγγίσεων κρουαζιερόπλοιων, που ήταν προγραμματισμένες. Το 2015 στο νησί τη Λέσβου παρατηρήθηκαν ακυρώσεις στην άφιξη κρουαζιερόπλοιων, με το δυναμικό αυτών να υπερβαίνει τους 6.000 επιβαίνοντες.
- Τέλος, στην περίπτωση της Κω, παρατηρήθηκε συνεχής ακύρωση πτήσεων από χώρες όπως είναι η Ιταλία και το Ισραήλ, ενώ κάτι αντίστοιχο συνέβη και στην περίπτωση της Λέσβου.

Η επίδραση αυτή που φαίνεται να ασκεί το προσφυγικό και μεταναστευτικό κύμα επηρεάζει όλο τους κλάδους που σχετίζονται με τον τουρισμό, όπως είναι για παράδειγμα οι επιχειρήσεις εστίασης, οι οποίες στην Κω το 2015 σημείωσαν μείωση στον κύκλο εργασιών τους κατά 30%. Αξιοσημείωτη είναι η ανάπτυξη της παραοικονομίας για την κάλυψη όλων των πιθανών αναγκών των προσφύγων και των μεταναστών, αλλά κάτι τέτοιο δεν μπορεί με ευκολία να εκτιμηθεί. (Υπουργείο Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας & Τουρισμού, 2015)

Όπως αναφέρουν σε κοινή επιστολή η ΓΣΕΒΕΕ και ο ΣΕΤΕ προς τον πρωθυπουργό τον Αύγουστο του 2016 «Η γενικότερη ρευστότητα από τις γεωπολιτικές εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή της ΝΑ Μεσογείου, αλλά και η παγιωμένη πλέον κατάσταση του προσφυγικού και μεταναστευτικού ζητήματος, που πλήττει την χώρα μας, διαμορφώνει σε νησιωτικές περιοχές του Αιγαίου, κυρίως δε στις ανατολικές που δέχονται και τις μεγαλύτερες προσφυγικές ροές, ένα ιδιαίτερα αρνητικό περιβάλλον για την άσκηση της επιχειρηματικότητας, ιδιαίτερα της τουριστικής που αποτελεί βασικό πυλώνα των τοπικών οικονομιών».

Οι φορείς αυτοί στην κοινή τους επιστολή μεταξύ άλλων αναφέρονται στην μείωση των εισερχόμενων επιβατών για το έτος 2016, με τα στοιχεία που παραθέτουν και αφορούν τον Ιούνιο του 2016, να αποδεικνύουν μείωση 18% για την Κω, 39% για την Σάμο, ενώ για τη Λέσβο το ποσοστό αυτό φτάνει το 63%. Επιπρόσθετα, από τα στοιχεία που υπήρχαν παρατηρήθηκε σημαντική μείωση του τζίρου των

επιχειρήσεων, ακόμα και αυτών που δεν γειτνιάζουν με τα σημεία όπου φαίνεται να υπάρχουν πρόσφυγες και μετανάστες, ενώ σημαντικό πρόβλημα είναι η ανασφάλεια που έχει προκληθεί στις επιχειρήσεις αυτές με δεδομένο ότι εμφανίζουν αδυναμία στην πληρωμή των υποχρεώσεών τους απέναντι στο κράτος και τα ασφαλιστικά ταμεία. (money-tourism, 2016)

Το 2016 το SETE Intelligence, πραγματοποίησε έρευνα προκειμένου να δει πόσο έχει επηρεάσει το προσφυγικό/μεταναστευτικό την γνώμη των ξένων τουριστών προς την Ελλάδα. Έτσι προέκυψε ότι το διάστημα Ιανουάριος 2016-μέχρι Απρίλιος 2016, η προσφυγική/μεταναστευτική κρίση επηρέασε την αντίληψη της Γερμανικής αγοράς κατά 6 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ η κοινή γνώμη της Βρετανίας επηρεάστηκε κατά 16 ποσοστιαίες μονάδες. Τέλος, η αγορά των Η.Π.Α., το ίδιο χρονικό διάστημα φαίνεται να επηρεάστηκε μόνο κατά 3 ποσοστιαίες μονάδες. (SETE, 2016)

Προκειμένου να αποτυπώσει με ακρίβεια τις συνέπειες της προσφυγικής-μεταναστευτικής κίνησης, το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, και ειδικότερα το Εργαστήριο Τουριστικών Ερευνών και Μελετών του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Αιγαίου, πραγματοποίησε μια έρευνα για το θέμα αυτό τα έτη 2015-2016. Η έρευνα επικεντρώθηκε στα νησιά Λέσβος, Χίος, Σάμος και Κως. Η έρευνα αποτύπωσε τη μείωση των διανυκτερεύσεων στα ξενοδοχεία των μικρών νησιών κατά ένα ποσοστό 18,75%, ενώ ο αριθμός των επισκεπτών μειώθηκε κατά 22,79%, με τις μέσες τιμές να παρουσιάζουν πτώση κατά 12,45% και η μέση διάρκεια διαμονής να μειώνεται κατά μία μέρα. Ταυτόχρονα, προκύπτει ότι η εργασία στις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις μειώνεται κατά 5,26%, ενώ παρατηρείται και αύξηση του λειτουργικού κόστους κατά 5,66%. Ο βαθμός των επιπτώσεων δεν είναι ίδιος για όλες τις περιοχές, καθώς η Λέσβος φαίνεται να έχει τις πιο δυσμενείς συνέπειες.

Σημαντική είναι και η αρνητική επίδραση του προσφυγικού-μεταναστευτικού στην εικόνα των νησιών αλλά και των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε αυτά. Όπως αναφέρει η έρευνα: *«Τα νησιά έχουν παραμείνει στο επίκεντρο της διεθνούς δημοσιότητας για πολλούς μήνες κα, παρά την προβολή της αλληλεγγύης των κατοίκων, η δημοσιότητα είναι στη συντριπτική της πλειονότητα αρνητική τείνοντας να μετατρέψει την αντιληπτή τουριστική εικόνα των νησιών από παραδείσους αναψυχής, χαλάρωσης και ηρεμίας σε σύγχρονα κολαστήρια»*. Η έρευνα τονίζει επίσης ότι όλες οι

αγορές στόχοι επηρεάστηκαν από τις εξελίξεις κυρίως η γερμανική αλλά και η ελληνική, η οποία εμφανίζει ηπιότερη αρνητική αντίδραση σε σχέση με τις άλλες.

Σύμφωνα με το Εργαστήριο Τουριστικών Ερευνών και Μελετών του τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστήμιου Αιγαίου, το προσφυγικό-μεταναστευτικό πρόβλημα θα δημιουργήσει μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στα νησιά, καθώς πρόκειται να επηρεαστεί η εικόνα που έχουν οι Tour Operators για τα νησιά και συνεπώς και οι συμφωνίες που υπογράφουν με τους αρμόδιους φορείς του τουρισμού. (Κουσούνης, 2017)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Ο τουρισμός

5.1 Έννοια

Αναμφίβολα ο τουρισμός αποτελεί ένα σύγχρονο κοινωνικό-οικονομικό φαινόμενο που παρουσίασε και εξακολουθεί να παρουσιάζει συνεχή αναπτυξιακή δυναμική. Ιδιαίτερα την μεταπολεμική περίοδο αναδείχθηκε σε ένα από τους ταχύτερα αναπτυσσόμενους και δυναμικούς κλάδους της παγκόσμιας οικονομίας. Κατά καιρούς διάφοροι έγκριτοι οικονομολόγοι και ειδικοί αναλυτές έχουν διατυπώσει ορισμούς, προκειμένου να προσεγγίσουν και να αποδώσουν την έννοια του τουρισμού. Οι ορισμοί αυτοί συγκλίνουν, ωστόσο παρουσιάζουν κάποιες μικρές διαφοροποιήσεις περιγράφοντας και αναλύοντας διάφορες πτυχές που εμπεριέχει ο τουρισμός. Κοινό σημείο αυτών των εννοιολογικών προσεγγίσεων αποτελεί ο τουρισμός εμπεριέχει όλα τα ταξίδια που έχουν διάρκεια πάνω από 24 ώρες για λόγους ψυχαγωγίας, εργασίας, σπουδών ή υγείας. (Βαρβαρέσος, 2008)

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (WTO-ΠΟΤ) ο τουρισμός ορίζεται ως εξής: *«Ο τουρισμός είναι το κοινωνικό, πολιτισμικό και οικονομικό φαινόμενο που συνδέεται με τη μετακίνηση των ατόμων σε τοποθεσίες εκτός του συνηθισμένου τόπου διαμονής τους, με την απόλαυση να είναι το επικρατέστερο κίνητρο»* (Department of Economic and Social Affairs, 2010)

Το 1942, οι Ελβετοί καθηγητές Hunziker και Krapf προσέγγισαν την έννοια του τουρισμού ως εξής: *«Ο τουρισμός συνιστά την πραγματοποίηση μιας σύντομης χρονικής διάρκειας διακοπών που μέσα απ' αυτή την εμπειρία αποκομίζεται ένα σύνολο σχέσεων και φαινομένων από τους τουρίστες και δεν καθορίζεται από την άσκηση κάποιας δραστηριότητας από τους ίδιους, ώστε να ανταμειφθούν με ένα αντίστοιχο χρηματικό ποσό»*. Σύμφωνα με αυτό τον ορισμό οι καθηγητές υποθέτουν ότι ο τουρισμός πρέπει απαραίτητα να περιλαμβάνει το ταξίδι αλλά και τη διαμονή, επομένως αποκλείονται εντελώς οι ημερήσιες περιηγήσεις, δηλαδή οι εκδρομές. Επίσης, ο ορισμός αυτός δεν περιέχει αναφορές στα επαγγελματικά ταξίδια που πραγματοποιούνταν την περίοδο εκείνη με στόχο την ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης. (Λαγός, 2005)

Σύμφωνα με τους Mill and Morrison (1991) ο τουρισμός ορίζεται ως εξής: «Ο τουρισμός είναι μια δραστηριότητα η οποία λαμβάνει χώρα όταν κάποιος ταξιδεύει και εμπεριέχει δράσεις που σχετίζονται με την προετοιμασία και υλοποίηση του ταξιδιού, καθώς επίσης και με τη διαμονή και την επιστροφή του ταξιδιώτη. Επιπλέον, με την έννοια του τουρισμού μπορούν να περιγραφούν και οι δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα όσο το ταξίδι βρίσκεται σε εξέλιξη, όπως είναι για παράδειγμα τα ψώνια, οι γνωριμίες με κατοίκους από τον τόπο προορισμού καθώς και οι πιθανές επιπτώσεις που μπορεί να προκύψουν από το ταξίδι» (Βαρβαρέσος, 2008)

Ο συγγραφέας Ηγουμενάκης (1999), ορίζει τον τουρισμό ως εξής: «τουρισμός είναι η πρόσκαιρη μετακίνηση ανθρώπων από τον τόπο μόνιμης διαμονής τους σε έναν άλλο με αποκλειστικό σκοπό την ικανοποίηση των τουριστικών αναγκών ή επιθυμιών τους, που όμως δεν είναι πάντα ανάγκες ή επιθυμίες ξεκούρασης και αναψυχής και η οργανωμένη προσπάθεια για την προσέλκυση, υποδοχή και καλύτερη δυνατή εξυπηρέτηση των ανθρώπων αυτών» (Ηγουμενάκης, 1999)

Ο Δ. Μυλωνόπουλος προσδιόρισε την έννοια του τουρισμού ως την προσωρινή διαμονή σε ένα τόπο διαφορετικό από τον τόπο της μόνιμης διαμονής ενός ατόμου, μια μετακίνηση που γίνεται εξαιτίας διαφορετικών κινήτρων και λόγων. Ειδικότερα, απ αριθμεί ως πρώτη αιτία την εργασία, καθώς πλήθος τουριστών επισκέπτονται άλλες περιοχές προκειμένου να αναπτύξουν και να διατηρήσουν εμπορικές σχέσεις και δραστηριότητες ή να εκπαιδευτούν περαιτέρω πάνω στο επάγγελμα τους. Επίσης, άλλοι πιθανοί λόγοι που ωθούν αυτά τα άτομα να ταξιδέψουν σε κάποια άλλη περιοχή είναι τα θρησκευτικά, φιλικά, οικογενειακά ή ιατρικά κίνητρα, ενώ ένας από τους σημαντικότερους λόγους που κάποιος μετακινείται από τον τόπο διαμονής του σε κάποιον άλλο βραχυπρόθεσμα είναι η ξεκούραση, με τις διακοπές ψυχαγωγίας να συνιστούν την πιο σύγχρονη περίπτωση επιλογής ταξιδιού. (Μυλωνόπουλος & Μοίρα, Ευρωπαϊκή Ένωση και Τουρισμός, 2011)

Σύμφωνα με τους Makintosh & Goeldner (1990) ο τουρισμός ορίζεται ως «ένα κοινωνικό, ψυχολογικό και οικονομικό φαινόμενο που προκύπτει από την δράση και την αντίδραση των παραγόντων: τουρίστας επισκέπτης, κοινωνία προορισμού, τουριστική επιχείρηση, κράτος» (McIntosh & Goeldner, 1990)

Όπως, υποστηρίζει το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ταξιδιού και Τουρισμού (World Travel & Tourism – WTTC) (2015) ο τουρισμός συνιστά τη μεγαλύτερη βιομηχανία

στον κόσμο, ενώ προβλέπεται διαρκής και δυναμική αύξηση κατά τη διάρκεια του 21^{ου} αιώνα. Την ίδια στιγμή, η οικονομική επίδραση του τουρισμού αναγνωρίζεται από τις κυβερνήσεις και το διεθνές οικονομικό και πολιτικό στερέωμα ευρύτερα με στόχο να δοθεί η απαραίτητη προσοχή στη μεγέθυνσή του. (World Travel & Tourism Council, 2015)

Σύμφωνα με τον Κούτουλα (2001), ο τουρισμός ορίζεται *«ως μια ανθρώπινη δραστηριότητα, η οποία συνίσταται στο ταξίδι –δηλ. τη μετάβαση και την προσωρινή παραμονή–σε έναν ή περισσότερους τόπους διαφορετικούς από τον τόπο της μόνιμης εγκατάστασης καθώς και στις επιμέρους δραστηριότητες τις οποίες ασκεί ένα άτομο κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του με σκοπό την ικανοποίηση κάποιων αναγκών του»* (Κούτουλας, 2001)

Όπως υποστηρίζει ο Theobald (1994) *«ο τουρισμός είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο που, παράλληλα, μπορεί να θεωρηθεί ως μια διαδικασία ή εμπειρία και όχι ως ένα απλό προϊόν ή υπηρεσία, παρέχοντας μια ποικιλία εμπειριών στους ταξιδιώτες»*. Ενώ, σύμφωνα με τους Held et. al. (2000) *«ο τουρισμός μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένας υπερπαγκοσμιοποιητής (hyperglobalizer) εφόσον αποτελεί μία από τις σημαντικότερες δυνάμεις ομογενοποίησης του κόσμου»*. (Βελισσαρίου, 2015)

Οι Burkat & Medlik ορίζουν τον τουρισμό ως εξής *« Το φαινόμενο του τουρισμού εμφανίζεται όταν πραγματοποιούνται προσωρινές επισκέψεις ή διανυκτερεύσεις, εκτός της μόνιμης κατοικίας κάποιου, για οποιοδήποτε λόγο πλην της διεκπεραίωσης αμειβόμενων εργασιών στον τόπο επίσκεψης»*. (Καζάνα, 2006)

Ο Αιγινήτης (1929) αναφέρει ότι η λέξη «τουρισμός» έχει τη ρίζα του στη γαλλική λέξη «tour» που σημαίνει τριγυρίζω. Πολλές φορές ο τουρισμός θεωρήθηκε συνώνυμο με τον περιηγητισμό, που αποτελεί μια πιο στενή έννοια από τον τουρισμό, έχοντας ως δεδομένο ότι περιηγούμαι σημαίνει περιγράψω την περιοχή. (Λαλούμης, 2015)

5.2 Ιστορική αναδρομή τουρισμού

Ο τουρισμός ως έννοια φαίνεται να πρωτοεμφανίστηκε στην αρχαιότητα, αυτό αποτυπώνεται από τις εξορμήσεις που πραγματοποίησαν οι αρχαίοι Έλληνες και

Ρωμαίοι, προκειμένου να παρακολουθήσουν τις διάφορες εορταστικές εκδηλώσεις που πραγματοποιούνταν όπως ήταν οι ολυμπιακοί αγώνες και οι θρησκευτικές πανηγύρεις.

Κατά τα μεσαιωνικά χρόνια η καταστροφή που επήλθε στα οδικά δίκτυα σε συνδυασμό με την ανασφάλεια των ταξιδιωτών λόγω των φεουδαρχικών πολέμων, συνιστούν αξεπέραστα εμπόδια για την περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού, με μοναδική εξαίρεση κάποιους θρησκευτικούς προορισμούς όπως ήταν οι Άγιοι Τόποι και ο τουρισμός πέριξ των ευρωπαϊκών πανεπιστημίων. (Τσάρτας, 1996)

Τον 17^ο αιώνα σημαντικό κομμάτι της εκπαίδευσης των ευγενών, συνιστούν τα ταξίδια, καθώς γόννοι πλούσιων και ευγενών ταξιδεύουν στο εξωτερικό και τα ταξίδια τους αποτελούν ουσιαστικά μια πρώιμη εκδοχή της Μεγάλης Περιήγησης. (Lickorish & Jenkins, 2004)

Στην εποχή τα Αναγέννησης, αυξάνονται οι διαθέσιμες μορφές του τουρισμού, ενώ ενισχύονται τα κίνητρα της τουριστικής μετακίνησης, ενώ πλέον σημαντικός αριθμός ανθρώπων ταξιδεύει από «*διανοουμενίστικη περιέργεια*». (Βαρβαρέσος, 2008)

Στην Γαλλία την ίδια χρονική περίοδο, εντοπίζονται δύο είδη περιηγήσεων: η «*μικρή περιήγηση*» (Petit Tour), που περιλαμβάνει το Παρίσι και τη νοτιοδυτική Γαλλία και η «*μεγάλη περιήγηση*» (Grand Tour), που περιλαμβάνει εκτός από τις ήδη αναφερόμενες περιοχές και τη Βουργουνδία, τη νότια καθώς και τη νότια και νοτιανατολική Γαλλία. Ταξιδιώτες που προτιμούσαν τη «*μεγάλη περιήγηση*» ήταν οι Βρετανοί νέοι, μέλη της αριστοκρατικής κοινωνίας, με κυριότερο σκοπό του ταξιδιού τους τη μόρφωση. (Gee, Makens, & Choy, 2001)

Τα επόμενα χρόνια οι εξελίξεις στην ανάπτυξη των μεταφορικών μέσω ήταν κατατρεχτικές και συνέβαλαν καίρια στην ανάπτυξη του τουριστικού ρεύματος. Ο σιδηρόδρομος που ξεκίνησε να λειτουργεί κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα βοήθησε έτσι ώστε να αναπτυχθεί μια μαζική τουριστική ανάπτυξη, καθώς θεωρούνταν ένα γρήγορο και ασφαλές μεταφορικό μέσο. Την ταχεία αύξηση του πληθυσμού ακολούθησε η αύξηση του βιοτικού επιπέδου, ενώ διαμορφώθηκε η τουριστική αγορά των μαζικών ταξιδιών και ξεκίνησαν να λειτουργούν τα πρώτα τουριστικά γραφεία. Η συμβολή του Thomas Cook στην διαμόρφωση των νέων συνθηκών στον

τομέα του τουρισμού ήταν καθοριστική, καθώς ήταν ο πρώτος, που εισήγαγε στην αγορά το πρώτο ολοκληρωμένο τουριστικό πακέτο. Χαρακτηριστικά του πακέτου αυτού ήταν ότι περιείχε τη μεταφορά, τη διαμονή, το κατάλυμα καθώς και τις δραστηριότητες, οι οποίες διαδραματίζονταν σε ένα επιθυμητό προορισμό. (Lickorish & Jenkins, 2004)

Ιδιαίτερα σημαντική στην ανάπτυξη του τουρισμού μπορεί να θεωρηθεί η δημιουργία του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου. Ειδικότερα, η δημιουργία και έκδοση ταξιδιωτικών οδηγιών, η ίδρυση και λειτουργία τουριστικών οργανώσεων, η διαρκής βελτίωση της τουριστικής νομοθεσίας συνέβαλαν στο να αναπτυχθεί ο τουρισμός με οργανωμένο τρόπο. Παράλληλα, η αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος των πολιτών στον αναπτυγμένο κόσμο, μαζί με την αύξηση του ελεύθερου χρόνου, την ανάπτυξη της αεροπορικής βιομηχανίας και την καθιέρωση των πτήσεων charters, ήταν μόνο μερικοί λόγοι που βοήθησαν καταλυτικά στο να πάρει ο τουρισμός την μορφή που έχει σήμερα. (Τζένος & Σιταράς, 2007)

5.3 Μορφές τουρισμού

Έχουν γίνει πολλές προτάσεις κατά καιρούς σχετικά με την κατηγοριοποίηση του τουρισμού. Βασικά στοιχεία αυτών των κατηγοριοποιήσεων υπήρξαν τα κίνητρα και οι ανάγκες που οδηγούσαν κάποιο άτομο να ταξιδέψει. Η πραγματοποίηση ενός ταξιδιού γίνεται κατ' εξοχήν όπως υποστηρίζει Λαγός (2005) για δύο λόγους. Είτε γιατί κάποιος είναι υποχρεωμένος να ταξιδέψει σε ένα συγκεκριμένο τόπο για κάποιους λόγους όπως είναι θρησκευτικοί, επαγγελματικοί, οικογενειακοί, υγείας κτλ, είτε γιατί επιδιώκει την χαλάρωση, την ψυχαγωγία, ή επιδιώκει να ζήσει μια «περιπέτεια» απόδρασης από την καθημερινή του πραγματικότητα και τη ρουτίνα. Στις μέρες μας υπάρχει η τάση αυτά τα στοιχεία να συνδυάζονται και να προσφέρονται πιο ολοκληρωμένα τουριστικά προϊόντα, τα οποία εμπεριέχουν στοιχεία τόσο διασκέδασης όσο και π.χ. πολιτισμού (πολιτιστικός τουρισμός).

Επομένως, ο τουρισμός διακρίνεται στις τρεις κυριότερες μορφές, οι οποίες εμπεριέχουν με τη σειρά τους πλήθος άλλων κατηγοριών. (Λαγός, 2005)

- Μαζικός τουρισμός (mass tourism): Πρόκειται για την παραδοσιακή αγορά τουρισμού, την οποία ακόμα και σήμερα απορροφά το μεγαλύτερο μέρος των τουριστών. Σε αυτή την κατηγορία οι τουρίστες επιδιώκουν να κάνουν δραστηριότητες ξεκούρασης και αναψυχής.
- Τουρισμός ειδικών ενδιαφερόντων ή αναγκών (special interest tourism): Ανάλογα με τα κοινά ενδιαφέροντα που έχουν όσοι ασκούν επιμέρους μορφές τουρισμού, κατηγοριοποιούνται σε επιμέρους μορφές. Για παράδειγμα, πολιτιστικά ενδιαφέροντα, αθλητικά ενδιαφέροντα, γαστρονομικά ενδιαφέροντα.
- Εναλλακτικός τουρισμός (alternative tourism): Το είδος αυτό τουρισμού αφορά ένα πλήθος επιμέρους μορφών τουρισμού, κατά τους οποίους οι τουρίστες ενδιαφέρονται για διαφορετικού είδους τουρισμό σε σχέση με τις μαζικές μορφές. Σύνηθες είναι οι μορφές εναλλακτικού τουρισμού να συνδέονται με την προστασία και ανάδειξη της τοπικής πολιτιστικής κουλτούρας, καθώς και με την προστασία του περιβάλλοντος. (Γαβριήλ, Σκανδάλη, & Τεμπονέρα, 2016)

Άλλου είδους κατηγοριοποιήσεις που μπορούν να γίνουν στον τουρισμό είναι με βάση:

- Τη χρονική διάρκεια της τουριστικής περιόδου: Ως διαρκής χαρακτηρίζεται ο τουρισμός μιας χώρας όταν την επισκέπτονται τουρίστες καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, ενώ αντίθετα ως εποχικός μπορεί να χαρακτηριστεί όταν η τουριστική κίνηση εμφανίζεται αυξημένη σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, όπως για παράδειγμα στην Ελλάδα είναι αναπτυγμένος ο θερινός τουρισμός και στην Ελβετία, ο χειμερινός τουρισμός. Όταν είναι αναπτυγμένος ο εποχιακός τουρισμός, τότε υπάρχει μια περίοδος αιχμής, μια περίοδος χαμηλής τουριστικής κίνησης καθώς και μια νεκρή τουριστική περίοδος. Για παράδειγμα στην Ελλάδα, περίοδος αιχμής είναι οι μήνες Ιούνιος, Ιούλιος και Αύγουστος, περίοδος χαμηλής τουριστικής κίνησης είναι οι μήνες Απρίλιος, Μάιος, Σεπτέμβριος, Οκτώβριος και οι άλλοι μήνες του έτους μπορούν να χαρακτηριστούν ως νεκρή περίοδος, ιδίως για κάποια θερινά τουριστικά θέρετρα.

- Το μέσο μεταφοράς: Η μετακίνηση του τουρίστα μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους, ή και με συνδυασμό αυτών, ανάλογα την περιοχή που είναι και τις διαθέσιμες υποδομές που υπάρχουν εκεί. Έτσι, από τη ξηρά, υπάρχει η δυνατότητα του σιδηροδρόμου, του λεωφορείου, του αυτοκινήτου, της μοτοσυκλέτας καθώς και του περπατήματος. Με βάση αυτά μπορεί να αναφερθεί κανείς σε σιδηροδρομικό, οδικό και περπατητικό τουρισμό. Από τη θάλασσα, η μετακίνηση των τουριστών μπορεί να γίνεται είτε με τη μορφή κρουαζιέρας, είτε χρησιμοποιώντας σκάφη αναψυχής και έτσι γίνεται αναφορά σε ακτοπλοϊκό τουρισμό, ενώ όταν η μετακίνηση γίνεται από τον αέρα, τότε μιλάμε για αεροπορικό τουρισμό. Είναι συνηθισμένο σε ολοκληρωμένα τουριστικά πακέτα, να έρχονται π.χ. τουρίστες με πτήση charter σε μια χώρα προορισμό και να προωθούνται στον ειδικό προορισμό με τη χρήση λεωφορείου.
- Το μέγεθος της ομάδας των ανθρώπων που μετακινείται: Γίνεται λόγος για ατομικό τουρισμό, όταν ένα ή περισσότερα άτομα, τα οποία έχουν κάποια σχέση μεταξύ του αποφασίζουν να επισκεφτούν έναν προορισμό και έτσι οργανώνουν τις λεπτομέρειες του ταξιδιού τους, όπως είναι η διαμονή, οι μετακινήσεις κτλ. Σε αντίθετη περίπτωση, όταν το ταξίδι οργανώνεται από κάποιο τουριστικό πρακτορείο, τότε μιλάμε για ομαδικό τουρισμό, όπου ο τουρίστας δεν συμμετέχει στον σχεδιασμό του προγράμματος ούτε είναι ανάγκη να γνωρίζει λεπτομέρειες για το ταξίδι, καθώς όλα αυτά τα φροντίζει το ταξιδιωτικό πρακτορείο.
- Το είδος του καταλύματος: Οι τουρίστες που επισκέπτονται μια περιοχή έχουν τη δυνατότητα να φιλοξενηθούν σε κάποια οργανωμένη ξενοδοχειακή μονάδα, ή σε συγκρότημα ενοικιαζόμενων δωματίων. Επίσης, σε κάποιες περιοχές με πιο έντονη τουριστική ανάπτυξη, μπορούν να διαμείνουν σε συγκρότημα ξενοδοχειακών μονάδων. Επιπλέον, σε κάποιες περιοχές υπάρχει η δυνατότητα διαμονής σε οργανωμένες κατασκηνώσεις και τότε μιλάμε για κατασκηνωτικό τουρισμό.
- Τον τρόπο χρηματοδότησης: Ο πιο συνηθισμένος τρόπος της τουριστικής δραστηριότητας είναι η ίδια χρηματοδότηση από τον ενδιαφερόμενο. Όμως υπάρχουν και άλλοι τρόποι χρηματοδότησης του τουρισμού, όπως είναι ο κοινωνικός τουρισμός, όπου ο ενδιαφερόμενος χρηματοδοτείται

από το ασφαλιστικό του ταμείο ή από το κράτος, ιδίως για κάποιες ευάλωτες ομάδες της κοινωνίας, όπως είναι οι μακροχρόνια άνεργοι, οι άποροι κτλ. (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001)

- Την ηλικία των τουριστών: Εδώ μπορεί να γίνει διάκριση στον νεανικό τουρισμό που αφορά κυρίως άτομα 18-30 ετών, που φαίνονται να δείχνουν ιδιαίτερες προτιμήσεις στις ειδικές μορφές τουρισμού, όπως είναι τα χειμερινά σπορ, η συμμετοχή σε φεστιβάλ κτλ. Μια ακόμη κατηγορία, μπορεί να είναι ο τουρισμός μέσης ηλικίας, που αφορά άτομα 30-65 ετών, οι οποίοι μπορεί να είναι νέοι ενήλικες, νέα ζευγάρια τα οποία μπορεί να έχουν ή μπορεί να μην έχουν παιδιά. Τέλος, μια αρκετά μεγάλη κατηγορία τουριστών είναι αυτοί της τρίτης ηλικίας, που αποτελείται κυρίως από άτομα άνω των 65 ετών και ταξιδεύουν είτε για αναψυχή είτε για να ικανοποιήσουν κάποια συγκεκριμένα ενδιαφέροντα τους, όπως για παράδειγμα είναι ο θρησκευτικός τουρισμός.
- Την κινητικότητα κατά την παραμονή του τουρίστα στον προορισμό: Εδώ ο τουρισμός διακρίνεται στον στατικό τουρισμό, όπου ο τουρίστας εγκαθίσταται σε ένα ξενοδοχείο παραθέρισης και παραμένει εκεί σε όλη τη διάρκεια των διακοπών του, ενώ ως κινητικός χαρακτηρίζεται ο τουρισμός, όπου ο τουρίστας βρίσκεται σε μια διαρκή κίνηση είτε σε όλη την χώρα που επισκέπτεται είτε ευρύτερη περιοχή που διαμένει.
- Τους σκοπούς και τα κίνητρα του τουρίστα: Με βάση τους σκοπούς και τα κίνητρα του τουρίστα, ο τουρισμός διακρίνεται σε τουρισμό διακοπών-αναψυχής, που συνιστά δραστηριότητα του ελεύθερου χρόνου του ατόμου, έχοντας ως στόχο την ξεκούραση και αναψυχή του τουρίστα, ενώ κατέχει ιδιαίτερα σημαντικό ποσοστό στην αγορά. Επιπρόσθετα, υπάρχει ο τουρισμός περιήγησης καθώς και ο τουρισμός διαμονής. (Κομίλης, 1986)

5.3.1 Ειδικές μορφές τουρισμού

Οι πιο γνωστές και ευρέως διαδεδομένες ειδικές μορφές τουρισμού είναι οι ακόλουθες:

- Αγροτουρισμός-τουρισμός υπαίθρου: Πρόκειται για μια ήπια μορφή βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και δραστηριότητας σε αγροτικές περιοχές. Σε αυτό το είδος, ο τουρίστας έρχεται σε επαφή με την φύση, γνωρίζει την αγροτική ζωή των κατοίκων κάποιας περιοχής, μπορεί να συμμετάσχει στις αγροτικές δραστηριότητες, να γνωρίσει και να γευτεί τα τοπικά αγροτικά προϊόντα μέσω της παραδοσιακής κουζίνας. (Παπακωνσταντινίδης, 1992)
- Τουρισμός υγείας-ιαματικός τουρισμός: Ο τουρισμός υγείας αφορά κυρίως τα άτομα που επιλέγουν έναν τουριστικό προορισμό με κριτήριο, λόγους υγείας ή θεραπευτικούς λόγους. Σε αυτούς τους προορισμούς παρέχεται δυνατότητα στον τουρίστα να κάνει λουτροθεραπεία ή λασποθεραπεία ή να προβεί στην πόση μεταλλικού νερού. Ο τουρισμός υγείας πολλές φορές συνδυάζεται με τον τουρισμό της τρίτης ηλικίας, (Ρίγγας, 2003)
- Θρησκευτικός τουρισμός: Ο θρησκευτικός τουρισμός είναι η παλαιότερη μορφή τουρισμού που παρατηρήθηκε στην ιστορία της ανθρωπότητας. Αυτή η ειδική μορφή τουρισμού, εκφράζει την ανάγκη (ατομική ή μαζική) των ατόμων να ταξιδεύουν και να γνωρίζουν θρησκευτικά μνημεία, καθώς και παραδόσεις θρησκευτικού χαρακτήρα. Επιπλέον, εκφράζει την επιθυμία ενός ατόμου να μεταβεί σε κάποιον τόπο, τον οποίο θεωρεί ιερό (ναό ή μοναστήρι) επιλέγοντας μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο για την μετάβαση του σε αυτόν, όπως είναι για παράδειγμα τα Χριστούγεννα ή η Μεγάλη Εβδομάδα. (Μοίρα, 2009)
- Οικοτουρισμός: Ο οικοτουρισμός σχετίζεται με τις δραστηριότητες παρατήρησης, περιήγησης και επιστημονικής διερεύνησης του φυσικού περιβάλλοντος. Οι επισκέπτες συμμετέχουν σε διάφορες δραστηριότητες, όπου φωτογραφίζουν άγρια ζώα, ή παρατηρούν πτηνά και την χλωρίδα και πανίδα σε διάφορα εθνικά πάρκα. Επιδίωξη αυτού του είδους του τουρισμού είναι η προστασία του περιβάλλοντος, ενώ στην Ελλάδα πλήθος οικοτουριστών επισκέπτονται το νησί της Λέσβου και το Δέλτα του Έβρου. (Σωπασή, 2015)
- Πολιτιστικός τουρισμός: Με την έννοια του πολιτιστικού τουρισμού, εννοείται η τουριστική δραστηριότητα που έχει ως σκοπό να καλύψει τις ανάγκες των ταξιδιωτών, οι οποίοι ενδιαφέρονται να γνωρίσουν τον τρόπο

ζωής και την νοοτροπία άλλων λαών, ή οτιδήποτε άλλο αποτελεί στοιχείο ενός τουριστικού προορισμού. Τέτοια στοιχεία που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο προσέλκυσης τουριστών πολιτιστικού τουρισμού είναι οι αρχαιολογικοί χώροι, τα μνημεία, οι τοποθεσίες και τα μουσεία. Επίσης, είναι αντικείμενα τέχνης, χειροτεχνήματα, γκαλερί, φεστιβάλ, εκδηλώσεις, χορός και μουσική. (Λάσκαρης, 1996)

5.4 Συμβολή του τουρισμού στην ανάπτυξη

Είναι γεγονός ότι ο τουρισμός για μια χώρα μπορεί να αποτελέσει κινητήριο μοχλό της οικονομίας, προσδίδοντας στην χώρα αυτή σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι άλλων χωρών με παρόμοια χαρακτηριστικά. Οι κυβερνήσεις των κρατών έχουν ως στόχο να αναπτύξουν αυτόν τον τομέα προκειμένου να αποκομίσουν κέρδη, τόσο άμεσα όσο και έμμεσα για τους πολίτες του, ενώ σημαντική είναι συμβολή του κράτους στην ανάπτυξη του τουρισμού, καθώς έχει τη δυνατότητα να διαμορφώσει την πρώτη εικόνα ως τουριστικό προορισμό και μπορεί παράλληλα να συμβάλει στην προώθηση του προορισμού σε άλλες χώρες. (Μυλωνόπουλος, Μέντης, & Μοίρα, Οι εργασιακές σχέσεις στις τουριστικές επιχειρήσεις, 2003)

Σε χώρες όπως η Ελλάδα, ο τουρισμός αποτελεί σημαντικό μοχλό οικονομικής ανάπτυξης, καθώς σύμφωνα με τα στοιχεία του 2015 οι εισπράξεις από τα 23.600.000 τουρίστες που επισκέφτηκαν τη χώρα μας άγγιξαν τα 13,7 δις €. (Ικκος & Σεραφεΐμ, Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία, 2017) Επιπλέον, ο τουρισμός συμβάλει στην διαμόρφωση του ΑΕΠ κατά 50% στις τρεις νησιωτικές περιοχές (Κρήτη, Νότιο Αιγαίο και Ιόνιο). Οι περιοχές αυτές εμφανίζουν υψηλό ΑΕΠ ενισχύοντας την άποψη ότι ο τουρισμός βελτιώνει τα εισοδήματα των κατοίκων και συνεπώς και το βιοτικό τους επίπεδο. (Τράπεζα της Ελλάδος, 2016)

Η επίδραση του τουρισμού στην εγχώρια οικονομία μπορεί να διαχωριστεί σε άμεση, έμμεση και προκαλούμενη. Η τουριστική δαπάνη προκαλεί αύξηση της τελικής ζήτησης επιδρώντας έτσι στις επιχειρήσεις, που μεγάλο μέρος του κύκλου εργασιών τους προέρχεται από την τουριστική δραστηριότητα. Οι μεταβολές του επιπέδου της παραγωγής που οφείλονται στην τουριστική κατανάλωση, σε

συνδυασμό με την αύξηση των αρχικών εισροών που χρησιμοποιούν αυτές οι επιχειρήσεις αντιπροσωπεύουν την άμεση επίδραση από την τουριστική κατανάλωση. (World Travel and Tourism Council, 2011)

Οι σημαντικότεροι κλάδοι στην Ελλάδα που με έμμεσο τρόπο έχουν οφέλη από τον τουρισμό είναι το Εμπόριο, ο κλάδος της Διαχείρισης Ακίνητης Περιουσίας, οι Χρηματοοικονομικές Υπηρεσίες, ενώ αξιόλογη είναι η συνεισφορά του κλάδου στον πρωτογενή τομέα, καθώς αυτός υποστηρίζει με τρόφιμα και ποτά το τουριστικό προϊόν, όπως και η εγχώρια βιομηχανική παραγωγή. Στην διαμόρφωση της άμεσης επίδρασης από την τουριστική δαπάνη, η μεγαλύτερη συνεισφορά προέρχεται από τις υπηρεσίες καταλύματος και έπειτα από τον κλάδο της εστίασης. (Τσακίρη, 2017)

Ο τουρισμός αποτελεί βασικό πυλώνα απασχόλησης σε πολλές χώρες, όπως και στην Ελλάδα. Είναι γεγονός, ότι οι εργαζόμενοι του κλάδου κατά την αιχμή της τουριστικής περιόδου, ξεπερνούν το 10% του συνόλου, ενώ είναι ο τρίτος πιο πολυπληθής κλάδος μετά το εμπόριο και τον πρωτογενή τομέα. (Ικκος, Η απασχόληση στον τουρισμό και στην υπόλοιπη οικονομία 2009-2016, 2016)

Όπως και στην περίπτωση του Α.Ε.Π. , έτσι και στον τομέα της απασχόλησης η επίδραση του τουρισμού μπορεί να διακριθεί σε άμεση, έμμεση και προκαλούμενη. Η άμεση απασχόληση αφορά τους κλάδους που η κύρια δραστηριότητα των επιχειρήσεων σχετίζεται με την παροχή αγαθών και υπηρεσιών, που είναι αποτέλεσμα της τουριστικής ζήτησης. Η έμμεση απασχόληση αφορά τις θέσεις εργασίας που δημιουργούνται σε κλάδους που προμηθεύουν τις τουριστικές επιχειρήσεις για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών. Τέλος, ως προκαλούμενη απασχόληση, νοούνται οι θέσεις εργασίας που προέρχονται ως αποτέλεσμα της επίδρασης στην κατανάλωση των μόνιμων κατοίκων μιας περιοχής που γίνεται εξαιτίας της αύξησης του εισοδήματός τους. (Τσακίρη, 2017)

5.5 Τουρισμός και βιώσιμη ανάπτυξη

Τα τελευταία σαράντα χρόνια καταβάλλεται μια σημαντική προσπάθεια από τους εμπλεκόμενους με τον τουρισμό φορείς, προκειμένου να προωθηθεί και να κυριαρχήσει ένα μοντέλο τουρισμού που θα στηρίζεται στην βιώσιμη και αειφόρο

ανάπτυξη. Οι πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης του τουρισμού, μπορούν να αναπτυχθούν είτε στις περιοχές όπου υπάρχει ήδη αναπτυγμένος ο μαζικός τουρισμός, είτε στις περιοχές που βρίσκονται στα πρώτα στάδια ανάπτυξης του τουριστικού τους προϊόντος και μπορούν με την υιοθέτηση των αντίστοιχων προτεραιοτήτων ευκολότερα να διαμορφώσουν το μοντέλο βιώσιμης ανάπτυξης. (Σωπασή, 2015)

Σύμφωνα με τους Κοκκώση & Τσάρτα (2001), « με τον όρο βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη περιγράφεται ο τύπος της τουριστικής ανάπτυξης που δραστηριοποιείται ισόρροπα στην τοπική, κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και περιβαλλοντική δομή της κάθε τουριστικής περιοχής, διαμορφώνοντας τους όρους συνεχούς ανατροφοδότησης της (όπως είναι για παράδειγμα οι υπηρεσίες, οι υποδομές, η τεχνογνωσία).» (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001)

Όπως ορίζει ο Swarbrooke (1999), η αειφόρος τουριστική ανάπτυξη είναι: «μορφές τουρισμού που ανταποκρίνονται και ικανοποιούν τις ανάγκες των τουριστών, των επιχειρηματιών του τουρισμού καθώς και των μόνιμων κατοίκων, χωρίς να υποθηκεύουν την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες». (Swarbrooke, 1999)

Οι σημαντικότεροι παράμετροι της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης είναι οι εξής:

- Ισορροπία μεταξύ της τοπικής κοινωνίας, της οικονομίας και του περιβάλλοντος, η οποία μπορεί να επέλθει μέσω του κατάλληλου ειδικού σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης, που θα συμπεριλαμβάνει εκτός των άλλων και τις τοπικές ανάγκες και ιδιαιτερότητες της κάθε περιοχής.
- Η σύνδεση όλων των εμπλεκόμενων φορέων της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, όπως είναι οι διάφοροι κλάδοι της οικονομίας, η έρευνα και η καινοτομία, η εκπαίδευση καθώς και το marketing, έτσι ώστε να χαραχθούν οι κατάλληλες πολιτικές που θα είναι επωφελείς για όλους.
- Διαμόρφωση ειδικού θεσμικού πλαισίου που θα αναδείξει και θα προωθήσει χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα μέσα τις διαδικασίες βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, δίνοντας σημαίνοντα ρόλο στην τοπική συμμετοχή.

- Αξιοποίηση και ενσωμάτωση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στη σύνθεση του τουριστικού προϊόντος, δίνοντας ιδιαίτερο βάρος σε αυτή την κατεύθυνση. (Σωπασή, 2015)

Ο ΟΗΕ καθώς και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (2005), τονίζουν του τρεις κυριότερους άξονες που στηρίζεται ο αειφόρος τουρισμός. Ειδικότερα, αυτοί είναι:

- Ο σεβασμός και η υγιής χρήση των πόρων του περιβάλλοντος, που τους θεωρεί ο αειφόρος τουρισμός ακρογωνιαίους λίθους για την ανάπτυξη του τουρισμού καθώς και για τη διατήρηση της φυσικής κληρονομιάς και της βιοποικιλότητας.
- Ο σεβασμός και η προώθηση της ιδιαίτερης πολιτιστικής ταυτότητας κάθε περιοχής, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση τις τοπικές παραδόσεις. Έτσι, ο αειφόρος τουρισμός, ενισχύει σημαντικά την διαπολιτισμικότητα και την ανεκτικότητα.
- Η ενεργός συμβολή στην μακροχρόνια οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των περιοχών που αναπτύσσονται τουριστικά, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας, προσφέροντας ίσες ευκαιρίες για όλους, μειώνοντας το ποσοστό της φτώχειας και διασφαλίζοντας ότι τα οφέλη του τουρισμού θα μοιραστούν σε όλους τους εμπλεκόμενους αλλά και στην κοινωνία ευρύτερα με ένα δίκαιο και αντικειμενικό τρόπο. (Μιχαήλ, 2015)

Τα τελευταία χρόνια λόγω της διαρκούς ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε διάφορες περιοχές του πλανήτη, έχει διαμορφωθεί ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης του τουρισμού, που αναπτύσσεται κυρίως σε περιοχές της υπαίθρου, που διαθέτουν πλούσιους περιβαλλοντικούς και πολιτιστικούς πόρους. Σε κάποιες από αυτές τις περιοχές το νέο πρότυπο ανάπτυξης στηρίζεται σε μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού π.χ. αγροτουρισμός, ενώ σε άλλες περιοχές που έχουν σημαντικότερα ρεύματα τουριστών, κάνουν πράξη τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης, συναντάται παραπάνω από μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού. Για παράδειγμα, συνδυασμός αγροτουρισμού, οινοτουρισμού και πολιτιστικού τουρισμού όπως συμβαίνει στο Bordeaux της Γαλλίας. (Σωπασή, 2015)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Ο τουρισμός στο Αιγαίο

6.1 Αποτύπωση υφιστάμενης κατάστασης

Σήμερα η εικόνα που εμφανίζει το Αιγαίο Πέλαγος τουριστικά είναι αρκετά σύνθετη και πολύπλοκη, ιδιαίτερα αν αντιληφθεί κανείς τις δυσκολίες του κλάδου, αφενός τα χαμηλά έσοδα και κέρδη που αφήνει μεγάλο μέρος των τουριστικών δραστηριοτήτων, αφετέρου δε η διαρκής αναστάτωση που προκαλείται από τις διαρκείς μετακινήσεις μεταναστευτικών ρευμάτων.

Από τη δεκαετία του 1950, ξεκίνησε στην Ελλάδα, η ευρεία ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού, με τις πρώτες ξενοδοχειακές μονάδες να στήνονται στην περιοχή των Κυκλάδων, τα οποία ήταν μικρά ξενοδοχεία που εντάσσονταν αρμονικά στο φυσικό περιβάλλον της περιοχής, ενώ στη συνέχεια λόγω του διαρκώς αυξανόμενου αριθμού τουριστών, ξεκίνησε να αλλοιώνεται το τοπίο. Επειδή τα πρώτα κίνητρα δόθηκαν για την ανάπτυξη του ανατολικού αιγαίου, αναπτύχθηκε πιο γρήγορα, ενώ τα λιγιστά έως καθόλου κίνητρα που δόθηκαν στις Κυκλάδες, μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980, βοήθησαν έτσι ώστε να διατηρηθεί ο ιδιαίτερος χαρακτήρας τους.

Ο τουρισμός σήμερα, αλλά και από τα πρώτα στάδια ανάπτυξης στην περιοχή του Αιγαίου, δεν έγινε με τον ίδιο τρόπο. Έτσι, μπορούμε να διακρίνουμε περιοχές όπως είναι τα Δωδεκάνησα και οι Κυκλάδες, που είναι έντονης και διαφορετικής μορφής ανάπτυξης, η Σάμος, που μπορεί να θεωρηθεί περιοχή μέσης ανάπτυξης, ενώ τέλος άλλη μια κατηγορία μπορεί να είναι προορισμοί όπως είναι η Χίος, που βρίσκονται ακόμα στο στάδιο της ανάπτυξης. Ακόμα μια διάκριση των τουριστικών προορισμών, μπορεί να γίνει με βάση τη μορφή τουρισμού που αναπτύσσεται. Για παράδειγμα, σε νησιά όπως είναι η Ρόδος, η Κως, η Κρήτη, ορισμένα νησιά των Κυκλάδων, όπως είναι για παράδειγμα η Μύκονος και η Σαντορίνη αλλά και η Σκιάθος από την πλευρά των Σποράδων. Σε νησιά, που έχουν μικρότερο μέγεθος, και δεν έχουν την κατάλληλη γεωμορφολογία, δεν έχουν αναπτυχθεί κατάλληλες μεγάλες τουριστικές μονάδες και έτσι υπάρχουν μικρότερες ξενοδοχειακές μονάδες, ή ευνοείται η δημιουργία υποδομών για την εξάπλωση τουριστών σακιδίου, όπως γίνεται για παράδειγμα στην Ίο. (Γκόλτσιου, 2005)

6.2 Μορφές τουρισμού στο Αιγαίο

Η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, χαρακτηρίζεται από μεγάλο αριθμό φυσικών πόρων, όπως αναφέρθηκαν κάποιιοι και προηγουμένως, οι οποίοι παρέχουν τη δυνατότητα να αναπτυχθούν εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Τέτοιοι πόροι είναι οι ακτές, οι αρχαιολογικοί χώροι, τα μνημεία της νεότερης ιστορίας, οι παραδοσιακοί οικισμοί, τα ποτάμια, οι λίμνες, οι βιότοποι, τα αισθητικά δάση όπως και τα τοπία φυσικού κάλλους.

Στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, υπάρχουν 18 παραλίες, οι οποίες είναι βραβευμένες με γαλάζια σημαία, ειδικότερα δύο στη Σάμο, τέσσερεις, στη Χίο, 8 στη Λέσβο και 4 στη Λήμνο. Πέρα από το βασικό μοντέλο τοπία με θάλασσα, υπάρχουν κάποιες ανεπτυγμένες μορφές τουρισμού. Ειδικότερα, είναι:

Ιαματικός τουρισμός: Ο ιαματικός τουρισμός εστιάζει κυρίως στα νησιά Λέσβου (Ιαματικές πηγές Εφταλούς, Πολιχνίτου, Λουτρόπολης Θέρμης καθώς και στις Θερμοπηγές Αι Γιάννη Λισβορίου, Χίου (Ιαματικές πηγές Αγιασμάτων, και Ικαρία (ιαματικές πηγές Αγίου Κηρύκου. Παρόλο που υπάρχουν υποδομές, προκειμένου να γίνουν πιο ελκυστικά τα προϊόντα, απαιτούνται αναβαθμίσεις αλλά και το κατάλληλο marketing.

Θρησκευτικός τουρισμός: Στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, υπάρχει πλούσιο εκκλησιαστικό απόθεμα, με τους πιο επισκέψιμους τόπους προσκυνήματος, να είναι η Νέα Μονή Χίου και ο Άγιος Ραφαήλ Μυτιλήνης. Επιπλέον, υπάρχει ένα σημαντικό αριθμός εκκλησιών, που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, όπως είναι ο Μητροπολιτικός Ναός Αγίου Αθανασίου, η Ιερός Ναός Παναγίας Τρουλλωτής, η Παναγία Μυρσινιώτισσας κτλ.

Τέλος, ένα ακόμα είδος που φαίνεται να μπορεί να αναπτυχθεί περαιτέρω, είναι ο συνεδριακός τουρισμός, κυρίως στην Περιφερειακή Ενότητα Σάμου, που διαθέτει την δυναμικότητα για μικρά συνέδρια, καθώς και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όπως αγροτουρισμός, ο φυσιολατρικός και ο πολιτιστικός τουρισμός. (ΙΝΣΕΤΕ, 2015)

Στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, κυριαρχεί ως τουριστικό προϊόν το δίπτυχο ήλιος-θάλασσα, ξεπερνώντας το 60% των κρατήσεων. Η νησιωτικότητα καθώς και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής, σε συνδυασμό με τις παροχές που δύναται να

προσφέρει έχουν καταστήσει και την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου πόλο έλξης για χιλιάδες τουρίστες από όλο τον πλανήτη.

Πέρα από το δίπτυχο ήλιος θάλασσα που το είδαμε αρκετές φορές να κυριαρχεί, στην περιοχή αυτή του Αιγαίου, αναπτύσσονται οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ειδικότερα:

Οινοτουρισμός: Οινοτουρισμό μπορεί να συναντήσει κανείς στη Ρόδο, όπου έχουν θεσπιστεί και αντίστοιχες ονομασίες προέλευσης, όπως είναι οίνοι ονομασίας προέλευσης ΠΟΠ (ΟΠΑΠ) Ρόδος κτλ. Επίσης, οινοτουρισμό μπορεί να συναντήσει στην Πάρο και στη Σαντορίνη, συνδυάζοντας Ασύρτικο-Σαντορίνι, ενώ αξιοσημείωτο είναι ότι αμπέλια υπάρχουν σε όλα τα νησιά σχεδόν, ενώ σε ανοδική τροχιά φαίνεται να βρίσκουν η Κως και η Νάξος.

Θρησκευτικός τουρισμός: Στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, υπάρχει μεγάλος αριθμός εκκλησιών, αλλά και μοναστηριών. Οι πιο γνωστές εκκλησιές είναι η Παναγία η Εκαντοπυλιανή της Πάρου, η Παναγία της Τήνου, η Παναγία η Χοζοβιώτισσα στην Αμοργό.

Ιαματικός τουρισμός: Τα ιαματικά πεδία που συναντάει κανείς εντός της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, δεν είναι ιδιαίτερα πολλά, και βρίσκονται στις πηγές του Αγίου Φωκά στη Κω, στη Καλλιθέα της Ρόδου καθώς και του Λάκκου στον Αδάμαντα Μήλου.

Αθλητικός τουρισμός: Στα νησιά Μήλος, Μύκονος, Νάξος, Πάρος, μπορεί να εντοπίσει κανείς αθλητικό τουρισμό, με σημαντικότερες δραστηριότητες, πεζοπορία, αναρρίχηση, περιήγηση αγώνα δρόμου κτλ.

Θαλάσσιος τουρισμός: Εξαιτίας της έντονης νησιωτικότητας στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου μπορεί ο επισκέπτης να βρει μια ευρεία γκάμα θαλάσσιων δραστηριοτήτων, όπως είναι η ιστιοπλοΐα, το θαλάσσιο σκι, καταδύσεις κτλ.

Χαρακτηριστικό όλων αυτών των εναλλακτικών δραστηριοτήτων είναι ότι εμφανίζουν έντονη εποχικότητα, δηλαδή μόνο κάποιους μήνες τον χρόνο είναι διαθέσιμα.

6.3 Συμβολή του τουρισμού στην τοπική οικονομία του Αιγαίου

Ο ΣΕΤΕ, υποστηρίζει ότι η κατανομή των εσόδων ανά Περιφέρεια για το έτος 2014, είναι η ακόλουθη:

- Β. Αιγαίο 12%
- Ν. Αιγαίο 60%
- Κρήτη 48%

Σύμφωνα με την μελέτη που εκπόνησε ο ΣΕΤΕ για το 2014, για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, το ΑΕΠ των Δωδεκανήσων ,εμφανίζει μείωση της τάξεως του 20%, μεταξύ των ετών 2008-2012, που είναι μικρότερη από την μείωση στην υπόλοιπη χώρα που είναι κατά μέρος συζήτησης. Η σημαντικότερη οικονομική δραστηριότητα είναι ο τουρισμός και το εμπόριο με ποσοστά που ξεπερνούν το 50%, ενώ ο κλάδος της δημόσιας διοίκησης, της εκπαίδευσης και της παιδείας είναι σχεδόν 15%, ενώ τέλος ένα 10% αφορά τη διαχείριση ακινήτων, ενώ μόλις 9% δραστηριοποιείται στον δευτερογενή τομέα, ενώ στο πρωτογενή 2,5.% (INSETE , 2014)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Αναμφίβολα, ο τουρισμός αποτελεί την ατμομηχανή της οικονομίας μας, συνεισφέροντας τόσο στο ΑΕΠ άμεσα, όσο και έμμεσα στην εργασία αλλά και τις επενδύσεις. Η Ελλάδα, έχει αναπτύξει μια πολύ αξιόλογη υποδομή που αφορά τον τουριστικό κλάδο, ενώ οι διεθνείς εξελίξεις στη τεχνολογία, όπως για παράδειγμα είναι στα μέσα μεταφοράς, έχουν καταστήσει την Ελλάδα, έναν προορισμό ελκυστικό. Για αυτό ακριβώς το λόγο κάθε χρόνο αυξάνεται ο αριθμός των τουριστών που επισκέπτονται την χώρα.

Το Αιγαίο Πέλαγος, από αρχαιοτάτων χρόνων αποτέλεσε το μήλο της έριδος για όλους τους λαούς του τότε γνωστού κόσμου, αλλά και μετέπειτα αποτέλεσε πεδίο αντιπαραθέσεων ποιος θα το έχει και ποιος θα ελέγχει τα περάσματα του. Η γειτνίαση με την Τουρκία, η ασθενής θέση της Ελλάδος διεθνώς, η έλλειψη σοβαρού σχεδιασμού εξ αρχής, οι δομικές αδυναμίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η συνεργασία της Τουρκίας με τους τούρκους λαθρέμπορους, είναι μερικές μόνο από τις αιτίες που οδήγησαν χιλιάδες πρόσφυγες να έρθουν στη χώρα μας, αρχικά για να περάσουν σε κάποια άλλη Ευρωπαϊκή χώρα και στη συνέχεια ελπίζοντας ότι θα περάσουν στην καρδιά της Ευρώπης.

Η έλλειψη, όμως ουσιαστικού σχεδιασμού, ακόμα και τώρα, οι αδυναμίες απορρόφησης χρημάτων από την Ευρωπαϊκή Ένωση για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής προσφυγικής κρίσης, η έλλειψη υποδομών φιλοξενίας, η αδυναμία ταυτοποίησης και άμεσου ελέγχου, η όχι και τόσο καθαρή τήρηση της συμφωνίας από την Τουρκία περί ανταλλαγής, οδηγούν τους ανθρώπους που βρίσκονται σήμερα στην Ελλάδα, στον εγκλωβισμό. Παράλληλα, πολλοί από αυτούς είναι διαφορετικοί και αδυνατούν να συμβιώσουν με κάποιες άλλες ομάδες, ενώ παρατηρούνται και φαινόμενα βίας και κλοπών.

Πέραν τούτου, ο μεγάλος αριθμός προσφύγων, σε τόσα μικρά νησιά δημιουργεί πρόβλημα εξάντλησης της φέρουσας ικανότητας ειδικά κατά τους θερινούς μήνες, που παραδοσιακά τα νησιά δέχονται τουρίστες. Επομένως, δοκιμάζονται ένα βήμα πριν τη κατάρρευση.

Προκειμένου, όμως να σταματήσουν να ακυρώνονται κρατήσεις, ή να αποφεύγονται, φοβούμενοι μια αστάθεια με το προσφυγικό, η πολιτεία θα πρέπει να αναλάβει κάποια μέτρα. Αρχικά, θα πρέπει να καταφέρει να τηρήσει μαζί με την Τουρκία την συμφωνία που έχει υπογράψει περί ανταλλαγής προσφύγων. Έπειτα, θα πρέπει να δημιουργήσει τις κατάλληλες υποδομές καταγραφής των προσφύγων, απορροφώντας παράλληλα τα χρήματα που προβλέπονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση για την αντιμετώπιση αυτών των καταστάσεων. Απώτερος στόχος της πολιτείας θα πρέπει να είναι η διασφάλιση της δημόσιας ασφάλειας για όλους, και η προβολή μιας ασφαλούς χώρας στο εξωτερικό, όπου κυριαρχεί το κράτος δικαίου και υπάρχει γενικά αξιοπιστία σε όλους τους τομείς.

Αν καταφέρει και αμβλύνει τις συνέπειες από το προσφυγικό και τις κρίσεις που ενδέχεται να επηρεάζουν το τουριστικό προϊόν, όπως π.χ. μια κρίση με την Τουρκία, τότε ο τουρισμός έχει ακόμα περισσότερες πιθανότητες για την χώρα. Διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, σε συνδυασμό με την επιμήκυνση της σεζόν, και διεύρυνση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, θα συμβάλλουν προς αυτή τη κατεύθυνση.

Τέλος, ιδιαίτερα σημαντικό είναι να γίνει, η κατάλληλη προώθηση της χώρας, στους κατάλληλους χώρους με τους κατάλληλους ανθρώπους, κάτι που μπορεί να γίνει ιντερνετικά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Anagnostopoulos, D. C., Triantafyllou, K., Xylouris, G., Bakatsellos, J., & Giannakopoulos, G. (2015). *Migration mental health issues in Europe: The case of Greece*. Athens: National and Kapodistrian University of Athens .

Cyclades tour . (2017). *Cyclades tour*. Ανάκτηση Ιούνιος 10, 2017, από <http://www.infokids.gr/%CF%80%CF%8E%CF%82-%CF%80%CE%AE%CF%81%CE%B5-%CF%84%CE%BF-%CF%8C%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AC-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%84%CE%BF-%CE%B1%CE%B9%CE%B3%CE%B1%CE%AF%CE%BF-%CF%80%CE%AD%CE%BB%CE%B1%CE%B3%CE%BF%CF%82/>

Department of Economic and Social Affairs. (2010). *International Recommendation for Tourism Statistics*. New York: United Nations Publications.

FRONTEX. (2016). *FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency*. Ανάκτηση Μάιος 23, 2017, από <http://frontex.europa.eu/>

Gee, Y. C., Makens, C. J., & Choy, J. D. (2001). *Τουριστική & Ταξιδιωτική Βιομηχανία*. Αθήνα: Εκδόσεις "ΕΛΛΗΝ".

Greek Voyager . (2017). Ανάκτηση Ιούνιος 1, 2017, από <http://greekvoyager.com/el/gnorizontas-tin-ellada/ellada-geografia/aigaio-pelagos/>

INSETE . (2014). *Έρευνα, Ανάλυση και Χαρτογράφηση τουριστικού περιβάλλοντος Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου*. . Αθήνα : INSETE.

Liberal. (2017, Φεβρουάριος 14). *Δήμαρχος Σύμης: 'Βουλιάζει' ο τουρισμός λόγω τουρκικών παραβιάσεων στο Αιγαίο*. Ανάκτηση Ιούνιος 1, 2017, από Liberal: <http://www.liberal.gr/arthro/115096/epikairota/2017/dimarchos-sumis-bouliazei-o-tourismos-logo-tourkikon-parabiaseon-sto-aigaio.html>

Lickorish, J. L., & Jenkins, L. C. (2004). *Μια εισαγωγή στον τουρισμό*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

McIntosh, R., & Goeldner, C. (1990). *Tourism, Principles, Practices, Philosophies*. New York: Wiley New York.

money-tourism. (2016, Αύγουστος 2). *money-tourism.gr*. Ανάκτηση Ιούνιος 2, 2017, από <http://money-tourism.gr/sete-provlimatik-i-kinisi-gia-to-anatoliko-egeo/#axzz4kWS0TFVa>

Prisma, Τριανταφυλλίδης, Λ., & Μανδύλας, Χ. (2012). *Αξιολόγηση, Αναθεώρηση και Εξειδίκευση Π.Π.Χ.Σ.Σ.Α. Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου-Α1' Στάδιο*. Μυτιλήνη: Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.

SETE. (2016). *SETE*. Ανάκτηση Ιούνιος 1, 2017, από http://www.insete.gr/Portals/0/meletes-INSETE/01/2016_Ereuna_Prosgifiko-Metanasteftiko.pdf

Swarbrooke, J. (1999). *Sustainable Tourism Management*. UK: CABI Publications.

- World Travel & Tourism Council. (2015). *World Travel & Tourism Council*. Ανάκτηση 25 Μάιος, 2017, από <https://www.wttc.org/>
- World Travel and Tourism Council. (2011). *Methodology for Producing the 2011 WTCC/OE Travel and Tourism Economic Impact Research*. Oxford: World Travel and Tourism Council-Oxford Economics.
- Zaragoza-Christiani, J. (2015). *Analysing the Causes of the Refugee Crisis and the Key Role of Turkey: Why Now and Why So Many?*. Florence: European University Institute.
- Βαρβαρέσος, Σ. (2008). *Οικονομική του τουρισμού, εννοιολογικές, θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις από τον 19ο αιώνα έως τον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός.
- Βασιλειάδης, Ν., & Μπουτσιούκη, Σ. (2015). *Πολιτιστική Διπλωματία: Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών - ΣΕΑΒ.
- Βελισσαρίου, Ε. (2015). *Εννοιολογική προσέγγιση του τουρισμού*. Λάρισα: ΑΤΕΙ Λάρισας.
- Γαβριήλ, Ε., Σκανδάλη, Μ., & Τεμπονέρα, Ε. (2016). *Ειδικές Μορφές Τουρισμού: Οι Περιπτώσεις του Εκπαιδευτικού, Πολιτιστικού και Θρησκευτικού Τουρισμού*. Αθήνα: Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας-Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Γκόλτσιου, Α. (2005). *Τουρισμός στο Αιγαίο*. Αθήνα : Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού .
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή . (2015). *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών - Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δράσης για τη μετανάστευση*. Βρυξέλλες : Ευρωπαϊκή Επιτροπή .
- Ζωγράφου, Κ., Καλεβρά, Ν., Κορακάκη, Ε., Κορδοπάτης, Π., Λιαρίκος, Κ., & Μαραγκού, Π. (2012). *Η Ελλάδα τότε & τώρα, διαχρονική χαρτογράφηση των καλύψεων γης 1987-2007*. Αθήνα: WWF ΕΛΛΑΣ.
- Ηγουμενάκης, Ν. (1999). *Τουριστικό marketing*. Αθήνα: Εκδόσεις Interbooks.
- Ίκκος, Α. (2016). *Η απασχόληση στον τουρισμό και στην υπόλοιπη οικονομία 2009-2016*. Αθήνα: ΙΝΣΕΤΕ.
- Ίκκος, Α., & Σεραφείμ, Κ. (2017). *Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία*. Αθήνα: ΙΝΣΕΤΕ.
- ΙΝΣΕΤΕ. (2015). *Μελέτη εξειδίκευσης των τουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών ανά κατηγορία προορισμού - Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου* . Αθήνα: ΙΝΣΕΤΕ.
- Καζάνα, Δ. (2006). *Πτυχιακή Εργασία: "Η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε αναπτυσσόμενους τουριστικούς προορισμούς. Η περίπτωση της Χίου*. Χίος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου-Σχολή Επιστημών της Διοίκησης-Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων.

Κοκκώσης, Χ., & Τσάρτας, Π. (2001). *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον*. Αθήνα: Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ .

Κομίλης, Π. (1986). *Χωρική Ανάλυση του Τουρισμού*. Αθήνα: ΚΕΠΕ.

Κόνσολα, Ν. (2012). *Στρατηγικό Σχέδιο Πολιτιστικού Τουρισμού για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου* . Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας .

Κουσουνής, Σ. (2017, Ιανουάριος 16). *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. Ανάκτηση Ιούνιος 3, 2017, από <http://www.kathimerini.gr/891759/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/ka8izhsh-toyris moy-sto-voreio-aigaio>

Κούτουλας, Δ. (2001). *Διδακτορική Διατριβή: Ο Θεωρητικός Προσδιορισμός του Τουριστικού Προϊόντος ως Βασική Προϋπόθεση του Τουριστικού Μάρκετινγκ*. Χίος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Λαγός, Δ. Γ. (2005). *Τουριστική Οικονομική*. Αθήνα: Κριτική Α.Ε.

Λαλούμης, Δ. (2015). *Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Κάλλιπος.

Λάσκαρης, Κ. (1996). *Sustainable Development-Θεωρητικές προσεγγίσεις μιας κρίσιμης έννοιας* . Αθήνα: Εκδόσεις Παπασωτηρίου .

Λουϊζίδη, Α.-Ε. (2015). *Διδακτορική Διατριβή: Η επίδραση των απειλών διεθνούς ασφάλειας στον τουρισμό* . Ρόδος : Πανεπιστήμιο Αιγαίου .

Μιχαήλ, Χ. (2015). *Διπλωματική Εργασία: Βιώσιμη Τουριστική & Πολιτιστική Ανάπτυξη: Η περίπτωση του Μνημείου της UNESCO η Παλιά Πόλη της Κέρκυρας*. Κέρκυρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο .

Μοίρα, Π. (2009). *Θρησκευτικός Τουρισμός* . Αθήνα: Εκδόσεις Interbooks.

Μυλωνόπουλος, Δ., & Μοίρα, Π. (2011). *Ευρωπαϊκή Ένωση και Τουρισμός*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Μυλωνόπουλος, Δ., Μέντης, Γ., & Μοίρα, Π. (2003). *Οι εργασιακές σχέσεις στις τουριστικές επιχειρήσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός.

Ομοσπονδία Δωδεκανήσιακών Σωματείων Αθηνών-Πειραιώς . (2016). Ανάκτηση Ιούνιος 1, 2017, από <http://www.omospondia12.com/iotasigmatauomicronrho943alpha-deltaomegadeltaepsilonkappaalphanu942sigmaomeganu.html>

Παπακωνσταντινίδης, Λ. (1992). *"Αγροτουρισμός-Σταθμός στο δρόμο για την τοπική ανάπτυξη"*. Αθήνα: Εκδόσεις Δωρικός.

Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου . (2009). *Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου* . Ανάκτηση Ιούνιος 10, 2017, από <http://www.pv.aigaioy.gov.gr/>

Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου . (2015). *Τελική Έκθεση-Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου*. Ρόδος : Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου .

- Πολυτάκη, Α., Ροδοπούλου, Β., & Χατζημιχάλη, Α. (2011). *Τουριστική προβολή νήσων περιφέρειας Βορείου Αιγαίου*. Μυτιλήνη : Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου- Διεύθυνση Τουρισμού.
- Ρίγγας, Χ. (2003). *Αειφορία και εναλλακτικές μορφές τουρισμού*. Ηράκλειο : ΑΤΕΙ Κρήτης.
- Σωπασή, Ε. (2015). *Επιχειρηματικότητα και Τουριστική Πολιτιστική Ανάπτυξη - Εκπαιδευτικό Υλικό για τα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης*. Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων- Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης.
- Τάκης, Α. (2015, Δεκέμβριος 4). *HEINRICH-BÖLL-STIFTUNG*. Ανάκτηση Ιούνιος 5, 2017, από <https://gr.boell.org/el/2015/12/04/prosfygiko-2015-hroniko-mias-proanaggeltheisas-krisis>
- Τζένος, Χ., & Σιταράς, Θ. (2007). *"Εισαγωγή στη Θεωρία του Τουρισμού"*. Αθήνα: Εκδόσεις Interbooks.
- Τράπεζα της Ελλάδος. (2016). *Τράπεζα της Ελλάδας*. Ανάκτηση Ιούνιος 1, 2017, από <http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/externalsector/balance/travelling.aspx>
- Τριανταφυλλίδου, Α. (2015). *Μετατρέποντας την προσφυγική κρίση σε ευκαιρία; Τρέχουσες Προκλήσεις για την Ελλάδα*. San Domenico di Fiesole : European University Institute.
- Τριανταφυλλίδου, Α., & Γρώπα, Ρ. (2009). *Η μετανάστευση στην Ενωμένη Ευρώπη*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική .
- Τσακίρη, Κ. (2017). *" Το ελληνικό τουριστικό προϊόν και ο τουρισμός ως η βαριά βιομηχανία της ελληνικής οικονομίας"*. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Τσάρτας, Π. (1996). *"Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό"*. Αθήνα: Εκδόσεις Εξάντας.
- Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. . (n.d.). *UNHCR The UN Refugee Agency*. Ανάκτηση Ιούνιος 8, 2017, από <http://www.unhcr.gr/>
- Υπουργείο Εσωτερικών. (2017). Ανάκτηση Ιούνιος 1, 2017, από <http://www.ypes.gr/>
- Υπουργείο Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας & Τουρισμού. (2015). *Συνοπτική Έκθεση: "Επιπτώσεις από τις Ροές Προσφύγων στα Νησιά του Αιγαίου"*. Αθήνα: Ελληνική Δημοκρατία-Υπουργείο Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας & Τουρισμού.

